

Tartu Ülikool
Loodus- ja tehnoloogiateaduskond
Ökoloogia ja maateaduste instituut
Geograafia osakond

Magistritöö turismigeograafias

Agroturismi hetkeseis, takistused ja perspektiiv Eesti maaelu arengus

Kätlin Veber

Juhendajad: MSc Anu Printsman

PhD Taavi Pae

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2014

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. MAAPIIRKONDADE ARENG.....	5
1.1. MAAPIIRKONNA MÄÄRATLUS.....	5
1.2. EESTI MAAPIIRKONDADE PEAMISED PROBLEEMID	8
1.3. ÜLEVAADE EESTI PÕLLUMAJANDUSLIKEST MAJAPIDAMISTEST	10
2. AGROTURISM.....	15
2.1. MAATURISM.....	15
2.2. AGROTURISM	17
2.2.1. Mõiste ja olemus	17
2.2.2. Agroturismi areng ja levik Euroopas.....	19
3. METOODIKA JA ANDMED	23
4. TULEMUSED JA ARUTELU	27
4.1. VASTAJATE DEMOGRAAFILISED NÄITAJAD	27
4.2. VASTAJATE PÕLLUMAJANDUSLIK TAUST.....	28
4.3. TURISM	33
4.3.1. Turismiteenuste pakkujate üldine taust.....	33
4.3.2. Agroturism	36
5. JÄRELDUSED	46
KOKKUVÕTE	50
SUMMARY	52
VIIDATUD ALLIKAD.....	54
LISA 1. ANKEETKÜSITLUSE NÄIDIS.....	58

Sissejuhatus

Maapiirkondade mahajäämus ja regionaalselt ebaühtlane areng on Eestis jätkuvalt suureks probleemiks. Rahvastik ja majandustegevus koonduvad peamiselt pealinna ja teistesse maakonnakeskustesse ning maapiirkondi iseloomustab pigem väljaränne, madalad sissetulekud ja ka madal ettevõtlusaktiivsus. Väga suur roll on maapiirkondades põllumajandusel, kuid viimase kümne aastaga on ka põllumajandusega tegelejate arv tunduvalt vähenenud. Peamiselt väheneb just väikeste põllumajanduslike majapidamiste arv. Oma maad renditakse suurematele ettevõtjatele ja majad müüakse tihtipeale suvekodudeks (Maaturismi uuring 2012). Üheks peamiseks põhjuseks on siinkohal vähene tulu põllumajandustegevusest.

Kuna suur osa maapiirkonnast sõltub põllumajanduslikust tegevusest, on oluline leida võimalusi nii põllumajandustegevuse kui kogukonna säilitamiseks ning seeläbi ka maapiirkonna arenguks laiemalt. Selleks on vajalik mitmekesistada tegevusi, elavdada majandust, tekitada töökohti ning suurendada sissetulekuid. Üheks võimaluseks on siseneda turismisektoris, mis võimaldab lisasissetulekut, loob lisatöökohti ning seega annab võimaluse kohalikele elanikele jääda oma kodukohta (Maaturism edendab maapiirkonna... 2010).

Turistid on muutunud teadlikemateks reisijateks ning eelistatakse üha rohkem teistsuguseid, omapärasemaid ja ehedamaid kogemusi ja puhkamise viise ning aina suurem roll on nišiturismil. Sellest lähtuvalt on Eesti maapiirkonna jaoks oluline arendada just maaturismi selle erinevate harudega. Lähtudes põllumajanduse säilitamise vajadusest, võiks kõige sobilikumaks turismisuunaks olla agroturism, mis lisaks töökohtade tekitamisele ja lisasissetulekutele, soodustab ka kohalike kultuuride ja traditsioonide püsijäämist (Ainley 2012, Pirnea et al. 2012).

Agroturism on tihedalt seotud põllumajandusega, sealhulgas tootmistaludega. Agroturism annab võimaluse külastada talusid, farme vms põllumajanduslikke ettevõtteid ning vahetult kogeda maaelu, süvendada teadmisi maal elamise viisidest, tegeleda rekreatsiooniga põllumajanduskeskkonnas ja lüüa aktiivselt kaasa talutöodes. Samal ajal on võõrustaja eesmärk saada vastavatest tegevustest hüvesid ja tulu. Uurimistöös keskendutaksegi maaturismi kitsamale harule - agroturismile, mida ei ole Eestis veel otseselt uuritud.

Töö eesmärk on anda ülevaade agroturismi hetkeseisust Eestis ning analüüsida selle vajalikkust toetamaks maapiirkondade arengut. Sellest tulenevalt on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Millise profiiliga talud ja millises piirkonnas tegelevad agroturismiga ning mis kasu on see neile toonud?
- 2) Kas agroturismiga tegelemine on väiketaludele kasu toonud?
- 3) Mis ajendab talusid agroturismiga tegelema?
- 4) Mis raskendab agroturismiga tegelemist?

Esimeses peatükis on püütud defineerida maapiirkonna mõistet ning leida parim maapiirkonna määratlus uurimuse jaoks. Lisaks on kirjeldatud Eesti maapiirkondade peamisi arenguprobleeme ning põllumajanduse olukorda. Teises peatükis on keskendutud maaturismi, sh agroturismi mõistetele, olemusele ja kujunemisele Euroopas ja ka Eestis. Kolmandas peatükis on esitatud uurimuse meetod ja andmete kogumine, neljandas tulemused ja arutelu ning viiendas järeldused.

Magistritöö autor tänab juhendajaid, kelle nõuanded, soovitusel ja kommentaarid aitasid oluliselt kaasa magistritöö valmimisele. Tänuavaldused ka küsitlusele vastanud talunikele ning kõikidele teistele, kes magistritöö valmimisele on kaasa aidanud.

1. Maapiirkondade areng

1.1. Maapiirkonna määratlus

Kuigi maapiirkondi on uuritud aastakümneid, ei ole siiani ühist lõplikku rahvusvahelist maapiirkonna definitsiooni paika pandud. Põhjuseks on erinevad arusaamad maapiirkonnast ja seda iseloomustavatest elementidest, vajadus kohandada definitsiooni vastavalt uuritavale teemale ehk maalisuse eripäradele ning samuti võib olla probleemiks vajalike ja ajakohaste andmete kogumine peamistes geograafilistes üksustes (Maaelu arengu aruanne 2011, Rural Development... 2013).

Inimgeograafia professor Paul Cloke (2006) määratleb maapiirkonda kolme teoreetilise raamistiku kaudu: maalisuse funktsionaalne, poliitilis-majanduslik ning sotsiaalne konstruktsioon. Funktsionaalseteks elementideks on koht, maastik ja ühiskond, mille alusel saaks maapiirkondadeks lugeda alad:

- 1) mille peamine maakasutus on põllumajandus ja metsandus;
- 2) kus asulad on väikesed ja madalate hoonetega;
- 3) kus tekib elulaad, mida iseloomustab ühtne ja tugev identiteet kodupaiga suhtes, mis tuleneb vastaval maastikul elamisest tekkinud keskkondlikest ja käitumuslikest väärtustest (Cloke, Park 1984, cit. Cloke 2006).

Peamised poliitilis-majanduslikud tunnused on:

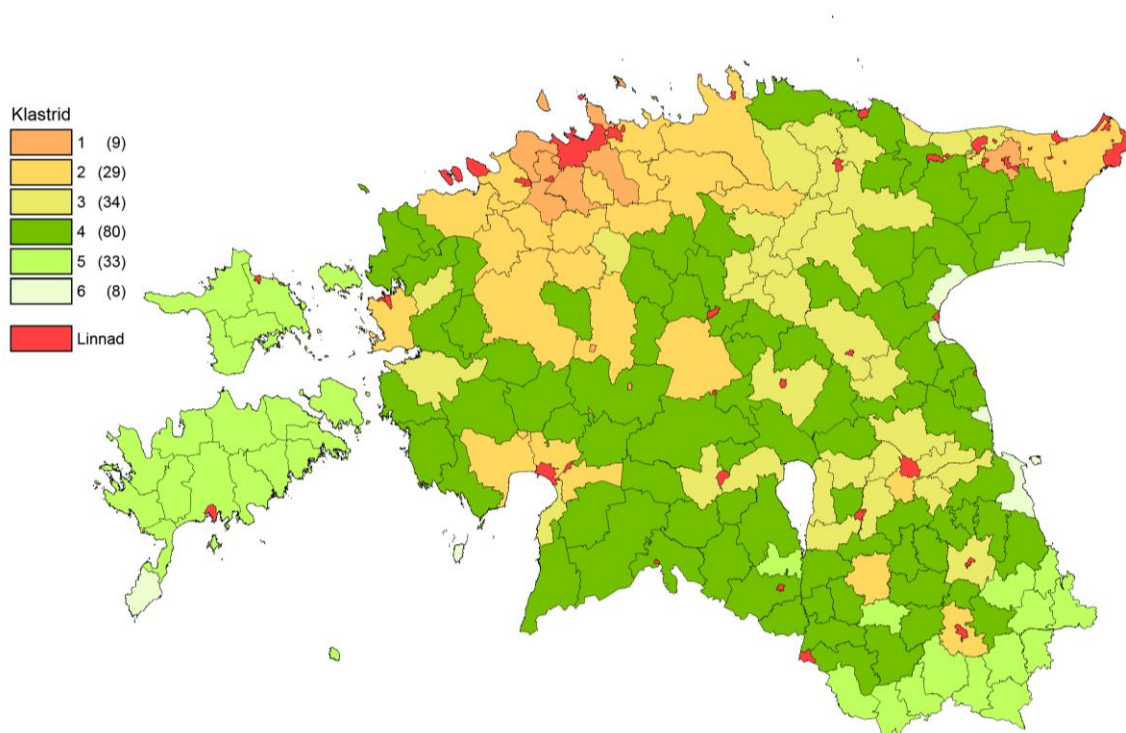
- 1) geograafiline struktuur, mis tekitab ligipääsetavusprobleeme ning kalleid avalikke teenuseid;
- 2) omanäoline kohalik poliitiline ideoloogia, mis soosib turgu, vabatahtlikke ning iseendaga toimetulijaid avaliku sektori sekkumisele (Cloke 2006).

Sotsiaalse konstruktsiooni all peetakse oluliseks, millega me maalisuse mõisteid seostame ning seetõttu saab maapiirkonnaks nimetada geograafilist piirkonda talle omaste sotsiaalsete ja looduslike iseärasustega. Maaelu mõiste seisneb jagatud sotsiaalsetes, kultuurilistes ja moraalses väärtustes, mida on hakatud seostama maapiirkondade ja maaeluga (Cloke 2006, Maaelu arengu aruanne 2011).

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon ehk OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) määratleb maapiirkonnana piirkondi, kus rahvastikutihedus on alla 150 inimese ruutkilomeetri kohta. Selliselt kuuluks maapiirkonna alla terve Eesti kui piirkondi arvestada maakonniti, sest isegi Harjumaal koos Tallinaga on asustustihedus umbes 120 inimest ruutkilomeetri kohta. Kuna selline maapiirkondade määratlus Eesti puhul pole asjakohane, kasutatakse Eestis statistiliste andmete kogumise otstarbel peamiselt Statistikaameti poolt paika pandud metoodikat, mille alusel loetakse maapiirkondadeks valdasid ja maaelanikeks valla elanikke (Maamajanduse arengud Eestis... 2011, Statistikaamet 2014).

Lisaks Statistikaameti määratlusele maapiirkonnast, on maapiirkonda püütud defineerida ka Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituudi poolt 2011. aasta maaelu arengu aruandes. Arvesse on võetud, et maapiirkondade defineerimisel ei saa lähtuda ainult asustustihedusest, rahvaarvust või valla piiridest, vaid et arvestada tuleb ka tõmbekeskuste läheduse ning linnalise ja maalise eluviisiga. Üheks oluliseks näitajaks on kindlasti ka põllumajandusettevõtete ja põllumaa osatähtsus piirkonnas. Kirjeldamaks Eesti piirkondi linnaliste ja maalistena, loodi tüpoloogia, mille sisendiks said rahvaarv, asustustihedus, paljukorteriliste elamute osatähtsus, asukohaindeks, palgatöötajate keskmine brutotulu ning põllumajandusettevõtete ja põllumaa osatähtsus. Koostati hierarhiline klasteranalüüs, mille väljundiks oli kuus klastrit, millest kaks olid linnalised (1. ja 2. klaster) ja neli maalised (3.–6. klaster) (joonis1). Linnalistesse klastritesse kuuluvad linnalised (klaster 1) ja peamiselt linnalised (klaster 2) vallad, mida iseloomustab linnalise keskuse mõju ja väike põllumajanduse osatähtsus. Suurima osa Eesti pinnast moodustavad aga maalised vallad. Klastrisse 3 kuuluvad vallad, millel on nii suur linnaline osatähtsus kui ka põllumajandusmaa osakaal. Klaster 4 moodustab suurima osa Eestist ning sinna kuuluvad

vallad, millel on madal asustustihedus, suur põllumajanduse osakaal ja suhteliselt väikesed sissetulekud. Kuna see grupp on nii pindalalt kui ka valdade arvult suurim, siis võib seda nimetada ka tüüpilist Eesti maapiirkonda kirjeldavaks klastriks. Klastrisse 5 kuuluvad vallad, mis erinevad eelmisest klastrist väga madala asukohaindeksi poolest (asukohaindeksiks nimetatakse näitajat, mis mõõdab omavalitsusüksuse kaugust kindlast hulgast mõjukatest linnalistest keskustest, mida on kaalutud nende rahvaarvuga ning mis on välja arvatud Maa-ametis). Klastris 6 on vallad, millel on väga suur põllumajanduse osatähtsus ning väga madal asustustihedus (Maaelu arengu aruanne 2011). Kirjeldatud jaotuse järgi võib öelda, et Eestis loetakse maapiirkonnaks valdasid, kus on suur põllumajanduse osakaal, madal asustustihedus ning madal sissetulek.

Joonis 1. Valdade tüpoloogia klastritesse jagunemise alusel (allikas: Maaelu arengu aruanne 2011).

Klastriline maapiirkonna määratlus on võetud aluseks ka käesoleva uurimuse maapiirkonna määramisel ja vastavalt sellele uurimuse tulemuste analüüsimisel. Cloke'i määratlusest on oluliseks peetud eelkõige maalisuse sotsiaalsed konstruktsiooni.

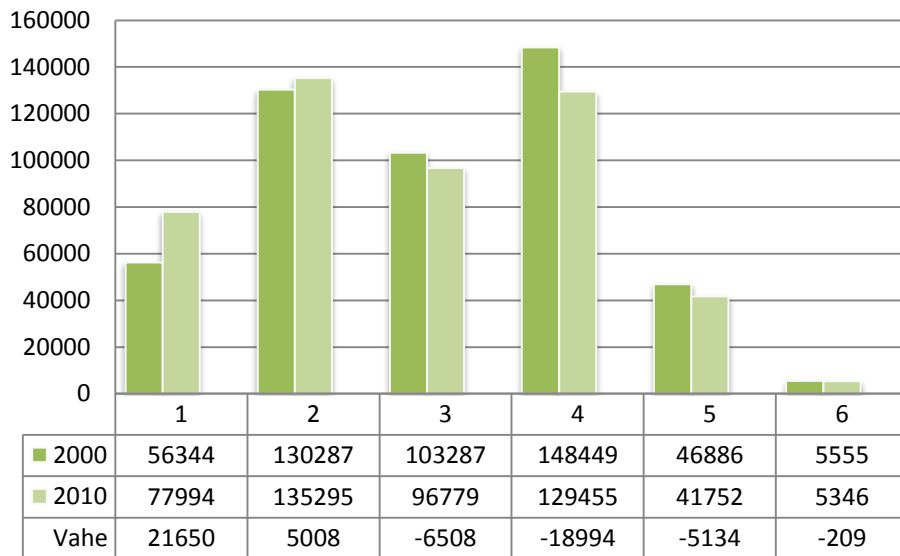
1.2. Eesti maapiirkondade peamised probleemid

Kogu Eesti edukaks arenguks peavad lisaks linnadele ja linnalistele piirkondadele olema konkurentsivõimelised ka maapiirkonnad, seda nii inimkapitali kvantiteedi kui kvaliteedi poolest. Maapiirkonnad moodustavad Eesti pinnast üle poole ning rahvast elab maalistes valdades ligikaudu 270 000 kui arvestada eelpool väljatoodud klastrilist jaotust. Asustustihedus on väga madal, olles Läänemaal, Saaremaal ja Hiiumaal lausa ligikaudu kuus inimest ruutkilomeetri kohta (Statistikaamet 2014). Selline asustustihedus ja rahvastiku ebaühtlane paiknemine süvendavad majanduslikke ja sotsiaalseid probleeme. Maapiirkondi iseloomustabki sellest aspektist elanikkonna vananemine, negatiivne iive, tööpuudus ja hariduslik mahajäämus. Ääremaade kõrghariduse osakaal on ligi poolteist korda madalam Eesti keskmisest (Maaelu arengu aruanne 2011, MAK 2013).

Taasiseseisvumisjärgsetel aastatel on Eesti maapiirkondades vähenenud oluliselt töökohtade arv, mis omakorda on põhjustanud maaelanike arvu vähenemise, kuna töö tõttu liigutakse linnadesse ja muudesse suurematesse keskustesse. Talud ja muud eluhooned müüakse suvekodudeks ning palju harimiskõlblikku maad jääb kasutusest (Raudjärv 2007).

Eesti maaelanike arv on statistiliste andmete järgi küll viimase aastakümne jooksul suhteliselt stabiilsena püsinud (vähenenud u 4000 elaniku võrra), kuid tegelikult maapiirkondade elanike arv siiski langeb iga aastaga. Maalistes klastrites elab 2010. aasta andmete järgi 56% kogu Eesti valdade rahvastikust, 2000. aastal oli vastav protsent 62 (Maaelu arengu aruanne 2011). Maaelanike arvu stabiilsuse taga on peamiselt valglinnastumine, ehk kui maapiirkondadest toimub väljaränne ja rahvast jääb vähemaks, toimub elanike ümberpaiknemine linnalähedastesse valdadesse (klastrid 1 ja 2). Vastavad linnaäärsed piirkonnad on aga kohati nii tiheda asustusega ja linnale piisavalt lähedal, et

neid enam otseselt maapiirkondadeks pidada ei saa. Rahvaarv on vähenenud kõigis maalistes klastrites ning kasvanud linnalistes klastrites (joonis 2). Suurim rahvaarvu kahanemine toimub alla 2000 elanikuga valdades ning probleemiks on perealiste väike osakaal ning **noorte väljaränne**. Noored on kõige liikuvam vanusegrupp, kes rändab õpingute, töökoha või pere loomise eesmärgil (Herslund 2007, Trell et al. 2012).

Joonis 2. Rahvaarv klastrite (vt joonis 1) kaupa aastatel 2000 ja 2010 (allikas: Maaelu arengu aruanne 2011).

Suurimaks probleemiks maapiirkondades on **tööpuudus**, sealjuures üheks põhjuseks põllumajanduse osakaalu langus. Kui varasematel aegadel oli maapiirkondades peamiseks tegevuseks põllumajandus, kus oli ka valdav osa töökohti, siis praeguseks on selle osakaal langenud ning töökohtade arv vähenenud, osaliselt põhjuseks põllumajanduslike tegevuste mehhaniseerumine. Alates 1990. aastate algusest on maaelanike tööhõivet iseloomustanud ka suurem mitteaktiivsete inimeste osakaal ja seega tööjõus osalemise määr on väiksem kui linnalistes asulates, näiteks aastal 2010 oli see 52,4%, samas kui linnalistes asulates oli 56,4% (Maaelu arengu aruanne 2011). Paljudes maapiirkondades puuduvad ka märkimisväärsed oskused lisaks põllumajandusele, metsandusele, käsitööle ja muule väiketööstusele. Majandustegevus on suhteliselt ühekülgne ning elanikel on väiksem võimalus sobivat tööd leida (Valdade ettevõtete dünaamika 2013). Ka ettevõtted on

tihtipeale väga väikesed ning investeerimise, laiendamise ja töökohtade loomise võime madal (Regionaalne SKP piirkondade... 2014). Kui sobivat töökohta kodukohas ei leita, liigutakse oma vallast välja, enamasti tõmbekeskustesse või nende mõjualasse.

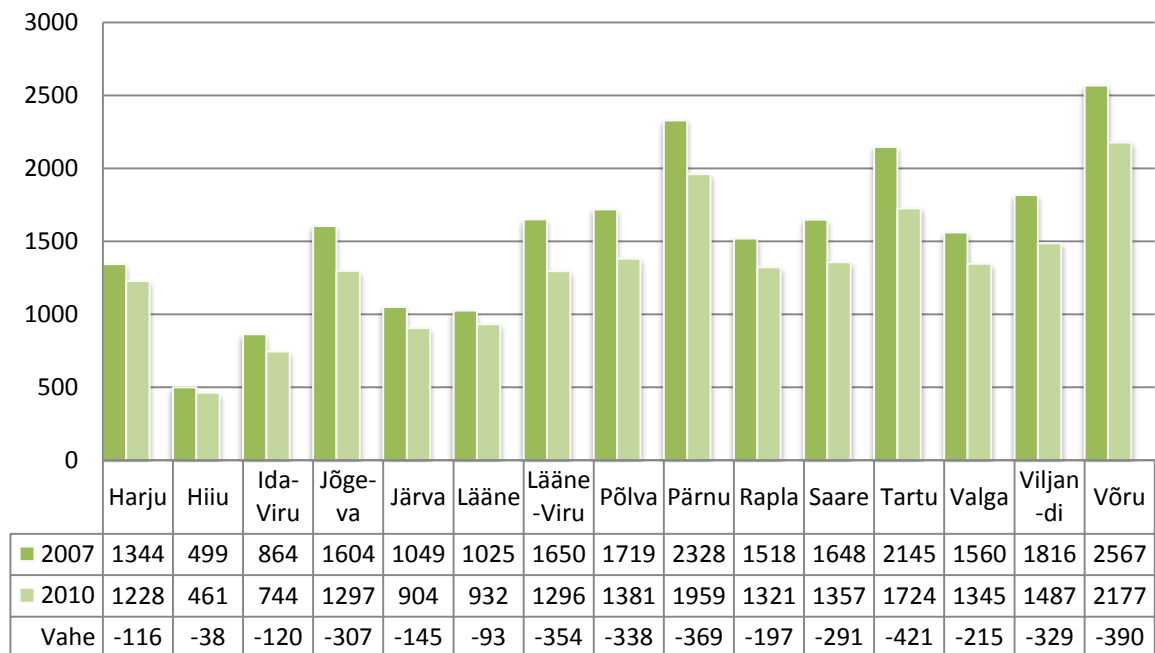
Maapiirkondade keskmine **palgatase** võrreldes ülejäänud Eestiga on **madal**, sest elanike palgatase on kõrgem peamiselt seal, kus on rohkem rahvast ja seetõttu rohkem potentsiaalseid töökohti. Tööpuudus ja madalad palgad tähendavad aga omavalitsuste jaoks ka vähem tulu, mis omakorda pärsib piirkonna arendamist ja avalike teenuste pakkumist. Suurimaks probleemiks on see Lõuna- ja Kagu-Eestis ning idapiiri äärsetes piirkondades (MAK 2013). Kehv infrastruktuur aga vähendab piirkonna atraktiivsust nii ettevõtjaile kui ka elanikele. Näiteks ühistranspordi kättesaadavus piirab inimeste mobiilsust olulisel määral (Trell et al. 2012). Uuringud näitavad, et kui maapiirkonna elanikul ei ole kuni 30 minuti tee kaugusel tööd, tema lastel kooli või lasteaeda ning muid vajalikke teenuseid, siis ta enamasti lahkub piirkonnast (Valdade ettevõtete dünaamika 2013).

1.3. Ülevaade Eesti põllumajanduslikest majapidamistest

Järgnevalt on toodud ülevaade Eesti põllumajanduslike majapidamiste üldnäitajatest võrreldes 2007. ja 2010. aasta Statistikaameti põllumajandusloenduse andmeid.

Statistikaameti järgi nimetatakse põllumajanduslikuks majapidamiseks majapidamist, kelle valduses on vähemalt 1 hektar kasutatavat põllumajandusmaad või kus toodetakse põllumajandussaadusi põhiliselt müügiks. Statistikaameti andmetel oli aastal 2007 Eestis põllumajanduslike majapidamisi 23 336. Aastaks 2010 oli arv vähenenud ligi 3700 majapidamise võrra ehk neid oli kokku 19 613 ning esialgsetel andmetel on aastaks 2013 vähenenud arv veelgi umbes 400 majapidamise võrra. Majapidamiste arvu vähenemine on Statistikaameti 2010. aasta põllumajandusloenduse aruande (2012) andmetel trend kogu Euroopas juba alates 1970. aastatest ning Euroopa Liidus (EL) on aastatel 2003 –2010 majapidamiste arv vähenenud ligi 20%, Eestis 47%, mis on Eurostati andmeil suurim vähenemine EL'is. Võrreldes aastaid 2007 ja 2010, on Eesti põllumajanduslike

majapidamiste arv on langenud kõikides maakondades. Suurima arvuga põllumajanduslike majapidamistega maakonnad on Võrumaa, Pärnumaa ja Tartumaa, kus on toimunud ka suurim langus (joonis 3) ning kõige vähem on vastavaid majapidamisi Hiiumaal, Ida-Virumaal ja Järvamaal. Kõige väiksem vähenemine on toimunud Hiiumaal, Läänemaal ja Harjumaal.

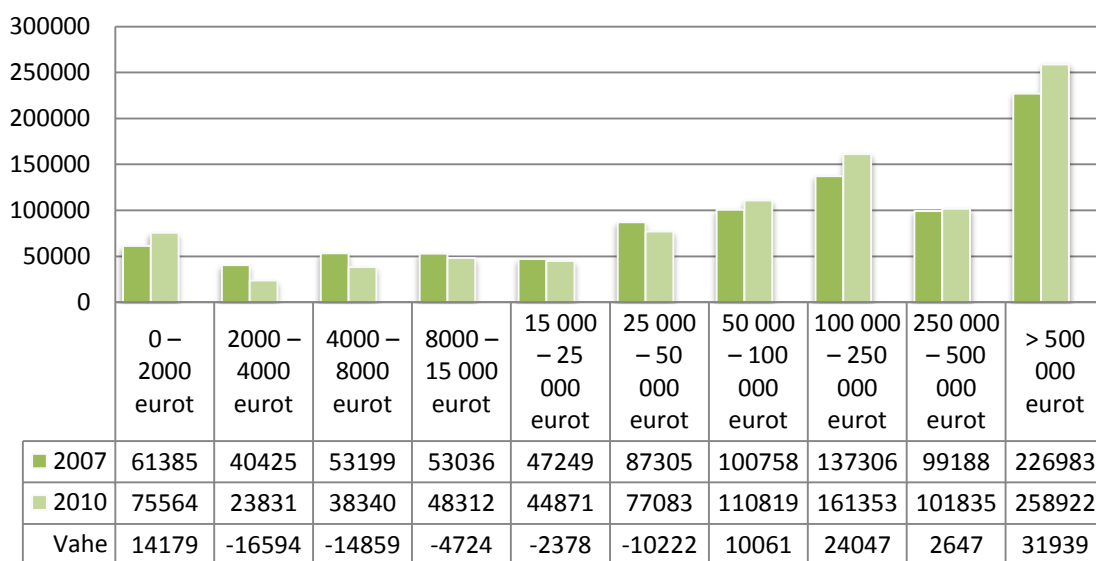

Joonis 3. Põllumajanduslike majapidamiste arv maakonniti aastatel 2007 ja 2010 (allikas: Statistikaamet 2014).

Majapidamiste arv on langenud eelkõige väikeste ehk alla 50 000 eurose aastasissetulekuga majapidamiste arvelt (vähenemine ligi 4000 võrra). Suurte ehk üle 50 000 eurose aastasissetulekuga põllumajanduslike majapidamiste arv on tõusnud ligi 300 võrra. Seejuures moodustavad suured majapidamised ainult 8% kõikidest majapidamistest.

Kuigi majapidamiste arv on viimastel aastatel vähenenud, on see hakanud vaikselt stabiliseeruma. Põhjuseks võivad olla Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti (PRIA) kaudu taotletavad Euroopa Liidu põllumajandustoetused, mida on hakanud taotlema üha rohkem talunikke. Näiteks kui aastal 2010 oli toetuste taotlejaid 16 406, siis

2013. aastal oli neid juba 17 413 (Pindalatoetuste... 2014). Tõenäoliselt on peamine taotlejate arvu tõus rohumaaade hooldusniitjate arvelt ehk aina rohkem maaomanikke, kes siiani on maid välja rentinud, on hakanud tänu otsetoetustele teostama ise oma maadel hooldusniitmist. Vaatamata põllumajanduslike majapidamiste arvu vähenemisele Eestis, on põllumajanduses kasutatava maa pind kasvanud. Kui aastal 2007 oli kasutuses ligikaudu 908 000 ha põllumaad, siis aastal 2013 oli juba 955 000 ha (Statistikaamet 2014). Suurim põllumaa pinna kasv on suurte majapidamiste arvelt ning väikeste majapidamiste põllumaa üldpind on pigem vähenenud (joonis 4). Alla 2000 eurose aastase sissetulekuga ehk väikseima sissetulekuga majapidamiste grupi põllumaa üldpinna kasvu saab seletada aga juba eelnevalt mainitud PRIA toetuste taotlemisega maaomanike endi poolt.

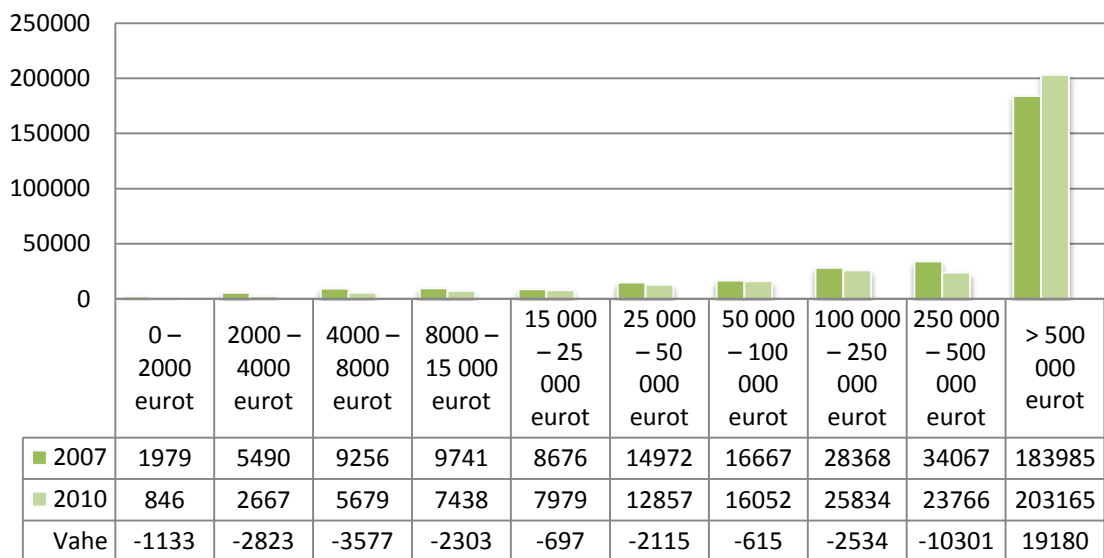

Joonis 4. Põllumajanduslik maa hektarites põllumajandusliku majapidamise sissetuleku järgi aastatel 2007 ja 2010 (allikas: Statistikaamet 2014).

Keskmine põllumaa suurus majapidamises on tõusnud 16 hektarilt 48-le, kuid see on seotud väikeste majapidamiste kadumisega. Eesti ületab sellega Euroopa Liidu keskmist (14 ha) mitmekordselt. Põllumaa pinna koondumist suurematesse majapidamistesse näitab ka see, et alla 10-hektarilisi majapidamisi on 54%, kuid nende valduses on vaid 5%

põllumajandusmaast, samas kui üle 100-hektarilisi majapidamisi on ainult 9% ja nende valduses on 73% põllumajandusmaast (Põllumajandusloendus 2012).

Erinevalt kasutusse võetava põllumajandusliku maa kasvust, on üleüldiselt langenud loomühikute arv põllumajanduslikes majapidamistes (joonis 5). Võrreldes aastaga 2007 on aastaks 2010 loomühikute arv vähenenud kõigis alla 500 000 eurose aastasissetulekuga põllumajanduslikes majapidamiste gruppides ning tõusnud vaid üle 500 000 eurose aastasissetulekuga põllumajanduslike majapidamiste grupis. Arv on langenud kõigis maakondades v.a Hiiu maakonnas. Samuti on langenud loomadega majapidamiste arv rohkem kui 4000 võrra (Statistikaamet 2014).

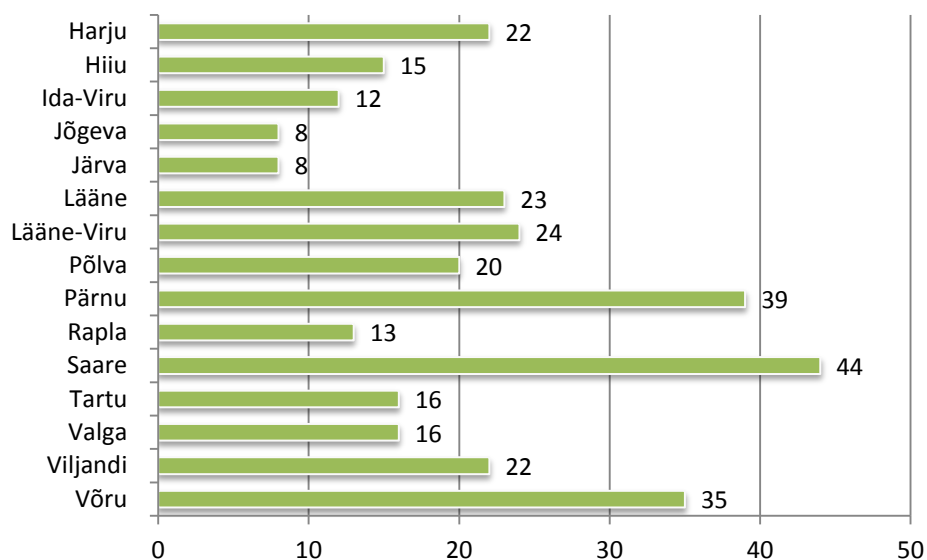

Joonis 5. Loomühikute arv põllumajandusliku majapidamise sissetuleku järgi aastatel 2007 ja 2010. Loomühik on standardne mõõtühik, mis võimaldab koondada andmeid eri liiki loomade ja lindude kohta ning mis määratakse kindlaks üksikute loomakategooriate söödavajaduse alusel (nt piimalehm vastab ühele loomühikule, broiler 0,007 ühikule) (allikas: Statistikaamet 2014).

Eelnevalt välja toodud andmed näitavad, et väiksemate majapidamiste tegevus aastatega aina väheneb. Osaliselt on selle põhjuseks vähene sissetulek põllumajandusest ja kehvad võimalused põllumajandusse investeerimisel. Selleks, et aga põllumajandusega oleks võimalus edasi tegeleda on soovi korral võimalik tegeleda agroturismiga. Tekib lisaks

põllumajandusest saadavale tulule täiendav sissetulek ja on võimalus põllumajandustegevusega jätkata.

Statistikaameti (2014) andmete kohaselt on Eestis selliseid majapidamisi, kus tegeletakse kõrvalharuna turismiga kokku 317 (joonis 6). Kõige rohkem on neid Saaremaal, Pärnumaal ja Võrumaal. Kõige vähem turismiga tegelevaid põllumajanduslikke majapidamisi on Ida-Virumaal, Jõgevamaal ja Järvamaal. Võrreldes maakonniti põllumajanduslike majapidamiste koguarvu turismiga tegelejate arvuga, siis on põllumajanduse kõrvalt turismiga tegelejate osakaal suurim saartel ja Lääne-Eestis (Hiiumaa, Saaremaa, Läänemaa, Pärnumaa) ning Võrumaal on osakaal pigem tagasihoidlik.

Joonis 6. Põllumajanduslike majapidamiste arv maakonniti, kus on aastal 2010 lisaharuna tegevuseks turism ja majutus (allikas: Statistikaamet 2014).

2. Agroturism

2.1. Maaturism

Agroturism on maaturismi üks kitsam suund. Selgitamaks agroturismi mõistet on järgnevalt alustuseks kirjeldatud maaturismi olemust ning rolli maapiirkondade arengus.

“**Maaturism** (*rural tourism, countryside tourism*) on maapiirkonnas toimuv, kohalikel ressurssidel ja nende taluvusel baseeruv väikesemahuline turismialane majandustegevus” (Ardel 2004: 15). Ardeli (2004) sõnul määratletakse vahel maaturismi ka kui mitte-linnalikus keskkonnas toimuvat turismi (*non-urban tourism*). Eestis loetakse vastavalt sellele mitte-linnalikuks keskkonnaks asustusüksusi, kus on alla 4000 elaniku, mujal maailmas on ülemiseks määraks 10 000 elanikku (Maaturismi uuring 2012). Euroopa Talu- ja Külaturismi Föderatsioon (*EuroGites*) on sätestanud maaturismi majutuse ülemiseks piirarvuks 40 voodikohta. Keskmise maaturismi pakkuva majutuse maht Euroopas on 12–15 voodikohta (Ehrlich 2009).

Maaturism on väga mitmekesine ning sinna alla paigutuvad mitmed erinevad turismiliigid: agro-, kodu-, talu-, öko-, loodus-, roheline, säästev, tervise-, ratsa-, mägi-, suusa-, jahi-, kultuuriturism jne. Peamine omadus on maaeluline vorm ja sisu (Ardel 2004).

Maaturismi peetakse Euroopas üheks kiiremini kasvavaks turismitrendiks, selle kasv on kolm korda suurem kui turismi kasv üldiselt. Maailma Turismiorganisatsiooni (UNWTO - *World Tourism Organization*) andmetel on maaturismi kasv aastas 6%, samas kui turismi kasv on 2%. Selline kasvutrend on võimalik tänu turistide huvide muutusele. Huvitatakse rohkem tegevustest, mis on seotud looduse ja kultuuriga (Zoto et al. 2013). Kui traditsiooniliselt külastasid turistid maapiirkondades peamiselt arhitektuurimälestisi, loodusobjekte, aktiivseks puhkuseks sobivaid paiku ja üritusi, siis tänapäeval soovitakse

rohkem osa saada kohalikust elust ja traditsioonidest, suhelda vahetult kohalikega ning kogukonda tundma õppida. Seega pakuvad turistidele huvi traditsioonilised väikeettevõtted, tootmistalud ja käsitöökojad, samuti kohalik toit ja selle valmistamise protsessid (Toots 2009).

Maaturism Euroopas on suunatud enamasti kodumaisele või lähedal asuvale välisturistile. Statistika näitab, et ligi 95% maaturismi külastajatest tulevad kodumaalt ning 80% neist elab vähem kui kolme tunni sõiduteekonna kaugusel, mis viitab lühiajalistele peatustele (Ehrlich 2009).

Maaturism on Euroopas laialt levinud, kuid kannatab killustatuse, vähese koostöö ning sise- ja väliskonkurentsi all. Tegemist on peamiselt erasektori tegevusega, mille peamisteks eesmärkideks on töökohtade loomine ja majanduslik kasum. Maaturismist saadav sissetulek ja tööhõive tase moodustavad maapiirkondade kogutasemest 10–20%. Lisaks majanduslikule tulule on maaturismil oluline roll ka pärandi säilitamisel (Industrial heritage and... 2013).

Tihti samastatakse termineid **taluturism** (*farm based tourism*) ja maaturism ning nähakse maaturismis vaid taludega seotud puhketegevust. Siiski on ekslik arvata, et maaturism piirdubki vaid taluturismiga. Maaturism on taluturismist tunduvalt laiem mõiste, hõlmates erinevaid maal pakutavaid ööbimise, toitlustamise, puhkamise ja töötamise võimalusi ning üldse kõiki inimtegevusi, mis on seotud maal elamisega. Taluturism on aga maaturismi alamliik, kus turismitoode arendatakse ja tarbitakse talu/maapidamise baasil (Ardel 2004, Sznajder et al. 2009).

Taluturismi alla kuuluvad omakorda **agroturism** ja **maheturism**, millest viimase puhul on oluliseks külastaja otsene kontakt loodusega ja eemaldumine igapäevasest mugavustsoonist ning mis on tihtipeale seotud mahepõllumajandustootmisega (Przezborska, Cieskowski 2000 cit. Ardel 2004). Kuna Ardeli (2004) sõnul on ka maheturism seotud põllumajandusega, siis käesolevas uurimustöös on otsustatud nii agroturismi kui ka maheturismiga seotud tootmistalusid ühtsena uurida, sest antud töö eesmärk on uurida

põllumajanduse ja turismiga tegelevaid ettevõtteid ning mahetalusid eristabki teistest ainult mahetootmine.

2.2. Agroturism

2.2.1. Mõiste ja olemus

Agroturism on taluturismi kitsam suund, mis ühendab põllumajanduslikku tootmist turismiga. Agroturism annab võimaluse külastada talusid, farme vms põllumajanduslikke ettevõtteid ning vahetult kogeda maaelu, süvendada teadmisi maal elamise viisidest, tegeleda rekreatsiooniga põllumajanduskeskkonnas ning lüüa aktiivselt kaasa talutöodes. Samal ajal on võõrustaja eesmärk saada sellest hüvesid ja tulu. Turismitoode arendatakse ja tarbitakse põllumajandusega tegelevas talus kohapeal. (Arde 2004, Leco et al. 2013, Sznajder et al. 2009; The National Agricultural... 2014)

Agroturism on keeruline, kuid ambitsioonikas turismivorm, mis sobib sellisele turistile, kes soovib puhkuse ühendada uute oskuste ning kogemuste omandamisega (Sznajder et al. 2009). Agroturismi tunnusteks on kokkupuude võõrustaja eluviisiga, võimalus tutvuda põllumajandustöödega ja -ametitega, kohalike produktidega ja rahvusköögiga, võimalus osaleda toidutootmise protsessis ning maaelanike ning kohaliku kogukonna elus (Cigale et al. 2013, Dubois, Schmitz 2011, Sznajder et al. 2009). Arde (2004) on loetlenud lisaks veel järgmisi agroturismi tunnuseid:

- 1) lähtub geograafilisest asukohast, selle looduslikust omapäras;
- 2) sisaldab kesket kindlat teemat;
- 3) ühendab külastaja kogemuses ühtseks tervikuks looduslikud ökosüsteemid ja inimtegevuse;
- 4) demonstreerib, kuidas inimesed loodusega ümber käivad ja hakkama saavad;
- 5) omab seoseid väikepõllumajandusega;
- 6) maal elamise viis on turismiattraksiooniks;

- 7) see, mis on igapäevane kohaliku elaniku jaoks, on erakordne külastaja jaoks;
- 8) tutvustab põlvest põlve edasiantavaid tarkusi, oskusi, tavaid;
- 9) kogukonna-sisene koostöö turismiteenuse pakkujate vahel;
- 10) avalik, era- ja kolmas sektor teevad koostööd turismiettevõtjate toetamiseks ja koolitamiseks.

Pea kõik agroturismi käsitlevad teadusartiklid mainivad ära, et agroturismi definitsioon varieerub piirkonniti, seadusandlustes ja ka erinevate autorite käsitlustes (Dubois, Schmitz 2013). Agroturismi (*agrotourism*, *agritourism*) kui maaturismi spetsiifilisemat haru nimetatakse veel ka taluturismiks (*farm based tourism*), põllumajandusturismiks (*agricultural tourism*), integreeritud maaturismiks (*integrated rural tourism*) ja ka lihtsalt puhkuseks tootmistalus. Inglisekeelses kirjanduses kasutatakse peamiselt termineid *agritourism* ja *agrotourism*, mis mõlemad on paralleelselt kasutuses ja sama tähendusega, kuid millest tuntum ja rohkem kasutatud on *agritourism* (Sznajder et al. 2009). Käesolevas töös on eestikeelse väljendina kasutuses agroturism, mille sünonüümiks on ka põllumajandusturism, kuid viimast kasutatakse Eesti turismikirjanduses pigem vähem. Kuigi väliskirjanduses kasutatakse tihti peale ka taluturismi agroturismi sünonüümina, siis Eesti kontekstis seda teha ei saa, sest Eestis loetakse taluturismi suuna alla ka need turismitalud, mis põllumajandusega üldse ei tegele (Arde 2004, Bardone 2013).

Agroturism on turismi pakkujate seas järjest enam populaarsust koguv turismiliik, kuna see annab võimaluse suurendada sissetulekut ja mitmekesistada oma tegevusala, jätkates samal ajal ka põllumajandustegevust. Tegevusalade mitmekesistamine omakorda annab võimaluse taaslustada maapiirkondi, samal ajal säilitades kohaliku keskkonda. Agroturismiga tegelemiseks on ressursi pea iga talul: toit, tööjõud, maastik, värske õhk, loomad jms (Dubois, Schmitz 2013, Sznajder et al. 2009).

Üheks levinumaks strateegiaks agroturismi sh maaelu arendamisel on kohalik toit kui maalisuse ja regionaalse identiteedi tunnus. Näiteks on olemas talupoed, kust saab osta kohaliku toodangut otse omanikult; isekorjamise põllud endale soovitud koguses köögiviljade ja marjade kaasakorjamiseks; talurestoranid; taluekskursioonid;

lüpsivaatlused; avatud uste päevad, et saaks toidutootmisprotsessiga tutvuda või kohalikke tooteid degusteerida jms (Woods 2011).

Agroturism on majandusliku tähtsusega, kuna paljudes piirkondades on maarahvastiku elatustase madal ning puhtalt taime- ja loomakasvatusega ei elata ära. Peamised tegurid, mis mõjutavad agroturismi arengut ongi madal sissetulek, linnastumine, linnainimeste võimalused tasuda agroturismi eest, maapiirkonna infrastruktuuri seisund ning kohaliku omavalitsuse poliitika (Sznajder et al. 2009). Agroturismi positiivseteks mõjudeks on tulude kasv, koostöö linna- ja maapiirkondade vahel ning mõju investeeringutele. Agroturism tugevdab kohalikku kogukonda, mõjutab füüsilise infrastruktuuri arengut, mitmekesistab majanduslikku tegevust, suurendab kinnisvara ja maa hinda ning loob võimalused ka muudeks majandusarenguteks (Zoto et al. 2013).

2.2.2. Agroturismi areng ja levik Euroopas

Maaturismi, sh ka agroturismi algusajaks peetakse 1800. aastaid kui USA-s hakkasid linnaelanikud külastama oma maal farmides elavaid sugulasi, et pääseda linna rutiinist ja kuumusest. Sel ajal seda muidugi agroturismiks või üldse turismiks ei peetud. Mõiste on tekkinud kaasajal (Sznajder et al. 2009). Maaturismi varajased vormid olid peamiselt seotud majutusega farmides ja taludes ning agroturismi peetakse üheks vanimaks maaturismi vormiks, mis hakkas rohkem levima juba peale II maailmasõda. Tugevamalt hakkasid põllumajandus ja turism omavahel seotud olema 1960. ja 1970. aastatel, kui hakati tegevusalasid taludes ja farmides rohkem mitmekesistama. Siis võeti kasutusse ka agroturismi mõiste ning mõned Euroopa põllumajandusministeeriumid hakkasid toetama agroturismi arengut. Uuem ja organiseeritum agroturismi vorm sai alguse hilistel 1980. ja varajastel 1990. aastatel tänu Euroopa põllumajanduspoliitikale (Industrial heritage and... 2013, Nilsson 2002).

Euroopa mastaabis on agroturism pärit eelkõige Lääne-Euroopast – Austriast, Saksamaalt, Inglismaalt ja Prantsusmaalt, kus see oli algselt peamiseks ja traditsiooniliseks turismiliigiks (Dubois, Schmitz 2013). Saksamaal võis agroturismi täheldada juba ligi 150

aastat tagasi, kui inimesed hakkasid linna lähedal maal puhkusi veetma. **Austrias** hakkas agroturism levima peamiselt pärast II maailmasõda kui inimesed tahtsid eemale saada pommitatud linnadest, otsides öömaja maapiirkondades. Talunikud nägid selles võimalust raha teenida ning hakkasid tasu eest majutust pakkuma. Austrias on taluturismil peamiselt kaks hooaega: jõulude ja lihavõtete vaheline aeg ning suveperiood maist oktoobrini. Peamine põhjus turismiga tegelemiseks on võimalus säilitada põllumajanduslik tegevus. Võrdne sissetulek nii turismist kui põllumajandusest on täiesti tavapärane (Nilsson 2002, Steves 2014).

Eelpool mainitud riikides muutus agroturism vähepopulaarseks eelmisel sajandil seoses standardiseeritud turismikuurortide arengu ja paketi teenuste levikuga. Nüüdseks on agroturism hakanud taas populaarsust koguma, sest inimesed otsivad jälle unikaalsemaid, mõtestatumaid ja emotsioone pakkuvaid reisimise ja vaba aja veetmise võimalusi ning paketi reisi osakaal hakkab vähenema. Eriti pakub see huvi just linnainimestele, kes on põllumajandusest eemal ja kes soovivad näha kust ja kuidas tuleb toit meie lauale (Dubois, Schmitz 2013).

Algupärane agroturismi vorm kujutas endast pigem puhkajate peatumist talus, tarbides seda, mida talul parasjagu oma n-ö loomulikus keskkonnas pakkuda oli. Selline agroturismi vorm tõi talupidamisega võrreldes pigem vähe sisse. Tänapäeval on agroturism palju aktiivsem. Talunikud teadlikult investeerivad turismi, laiendavad teenuseid ja tootevalikut ning tihti peale võib turismist saadud tulu olla isegi suurem kui põllumajandusest saadav (Sznajder et al. 2009).

Agroturismi suurimaks probleemiks Euroopas on hooajalisus, eriti põhjapoolsemates piirkondades (Nilsson 2002).

Norras sai agroturism alguse 1980. aastatel, kui Norra Talunike Ühendus hakkas suviti taludes korraldama lahtiste uste päevi. 1990. aastate keskpaigast alates on agroturism toetatud ka põllumajandusministeeriumi kaudu riiklike fondide poolt (Blekesaune et al. 2010). Norras on põllumajandusega tegelemise võimalused tänu maastikuoludele suhteliselt piiratud, mis sunnib talunikke otsima alternatiive sissetuleku saamiseks.

Põllumajanduslikku maad on kogu Norra pinnast vaid 3%. Paljud talud asuvad aga maaliliste fjordide lähistel, mis annab agroturismiga tegelemisele lisaväärtust (We can learn... 2006).

Poolas on agroturismi arendamine üheks põllumajanduse ja maapiirkondade arendamise suunaks riigis. Agroturismi arendamise eesmärk on pidurdada maapiirkondades elavate leibkondade sissetuleku vähenemist ning aidata kaasa uute töökohtade tekkimisele (Brelík 2011). Poolas on kokku ligi kaks miljonit talu, millest 10 000 tegelevad agroturismiga. Peamiselt pakutakse majutust ja kohalikel produktidel põhinevat toitlustust, kuid paljud pakuvad ka võimalusi kaasa lüüa talutöodes (nt heinategu, loomade ja kodulindude toitmine, lehmaliips) ning osaleda väikese tasu eest töötubades või infotundides (nt kuidas pidada mesilasi) (Poland's Official... 2014).

Itaalias on agroturism eriti hoogsalt hakanud populaarsust koguma alates 1980. aastatest. Itaalias kvalifitseerub agroturismi pakkuja alla talu või farm, kes saab põllumajandusest suurema sissetuleku kui turismiteenustest, tagades seeläbi maa korrashoiu ja säilimise. Agroturismi pakkujaid Itaalias on väga erinevaid. Osad pakuvad tagasihoidlikku ja maalähedast majutust, muutes osad eluruumid külastajatele sobilikuks, teised ehitavad oma kinnistule luksuslikemaid, hotellilaadseid majutusi. Peamiseks teenuseks on tuurid farmis, võimalus talutöid kaasa teha ja tootmistegevust jälgida. Suviti ehk tipphooajal võib külastuse tingimuseks olla vähemalt kaks ööbimist farmis. Külastajatele pakutav toit on kas oma farmist või naabruskonnast ning toitlustamiseks peab olema spetsiaalne luba (Gualdoni 2014, Nilsson 2002, Steves 2014).

Eestis sai agroturism hoo sisse 1990. aastate keskpaigas, mil see hakkas muutuma organiseeritud tegevuseks. Nagu ka mujal Euroopas, hakkasid tootmistalud aegamisi muutuma turismitaludeks. Turism andis alternatiivi sissetuleku suurendamiseks neile, kes tahtsid säilitada oma maakodusid, mida ainult põllumajandusliku tegevusega ei olnud võimalik saavutada (Võsu, Kaaristo 2009). Kuid juba 2000. aastate algusest hakati põllumajandust pigem kõrvale jätma ja keskenduti rohkem turismile. Tekkisid turismitalud ehk talud, kus pakuti ainult turismiteenuseid ning millel polnud enam seost

põllumajandusega. Hetkel on Eestis selliseid talusid vähe, kelle pakutav turismitoode põhineb põllumajandustegevusel, kuid on märgata taas kasvutrendi. Eesti agroturismi talud on peamiselt väikesemahulised elustiili ettevõtted, mis peegeldavad ettevõtja individuaalseid huve, oskusi ja teadmisi. Nagu ka mujal maailmas, peavad ka Eestis agroturismitalud jätkusuutlikkuse eesmärgil tegema tihedat koostööd teiste kohalike ettevõtjate ja elanikega (Bardone et al. 2013, Nilsson 2002).

3. Metoodika ja andmed

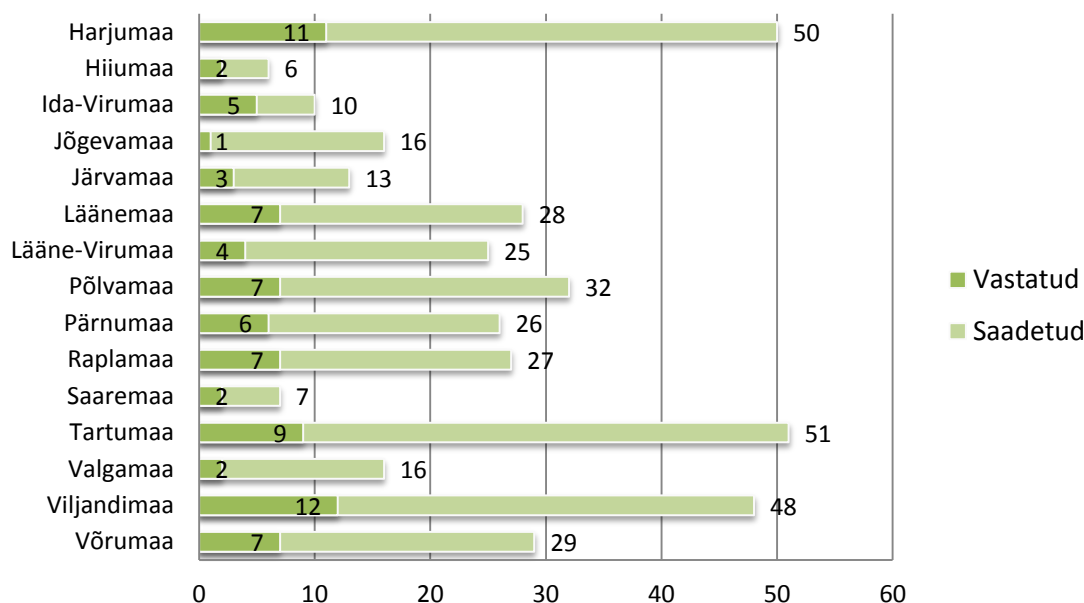
Uuringu eesmärk oli anda ülevaade agroturismi hetkeseisust Eestis ning analüüsida agroturismi vajalikkust toetamaks maapiirkondade arengut. Kuna antud teemat ei ole Eestis eelnevalt uuritud ning eri Euroopa ja ka maailma piirkondades käsitletakse agroturismi ja maapiirkonna mõistet vastavalt piirkonnale erinevalt, siis ei olnud käesolevale uuringule ühtegi konkreetset ja sobilikku uuringut eeskujuks võimalik võtta.

Andmete kogumiseks viidi läbi empiiriline uuring küsitluse näol. Küsitlus koostati veebikeskkonnas eSurvey Creator (www.esurveycreator.com), ankeet koosnes 30 küsimusest ning sisaldas kaaskirja küsitluse eesmärgi ja muu selgitava teksti ning informatsiooniga (lisa 1). Ankeet koosnes kolmest osast, millest esimeses uuriti küsitletava põllumajanduslikku tausta, teises seotust turismi sh agroturismiga ning kolmanda osa moodustas demograafiline blokk, kus küsiti vastaja sugu, vanust, hariduslikku taset, elukohta ning põllumajandusega tegelemise kohta.

Ankeet oli koostatud nii, et vastata saaks nii need, kes tegelevad agroturismiga kui ka need, kes ei tegele, põhjuseks informatsiooni puudus agroturismiga tegelejate kohta. Kes agroturismiga ei tegele, said oma panuse konkreetselt agroturismi puutuvasse anda vastates küsimustele nr 28–30. Valimiks oli juhuvalim. Teadmata kes täpselt agroturismiga tegeleb, pandi kokku valim põllumajandusega tegelevatest ettevõtjatest ja eraisikutest, kelle kohta leidis informatsiooni ja kontaktandmeid veebikeskkonnas. Kuna eSurvey Creator'i keskkonnas genereeritakse igale kontaktile individuaalne küsitluse link ja kood, ei olnud võimalik küsitlust erinevatesse teemalistidesse laiali saata.

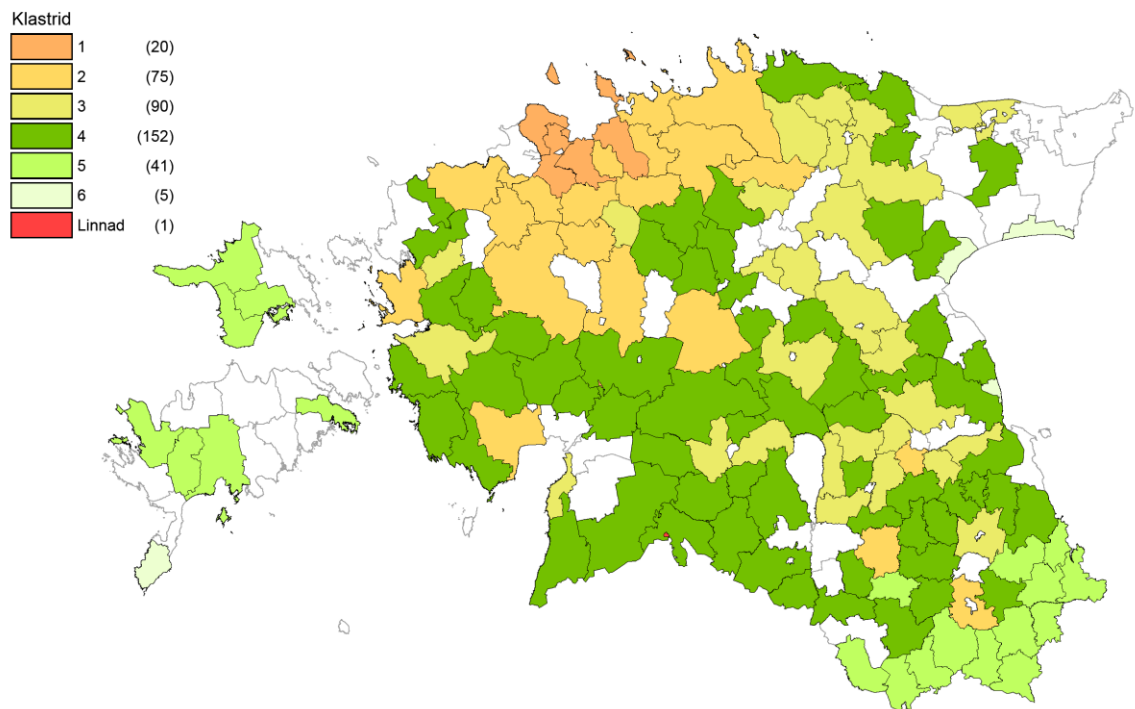
Taotluslikult jäeti valimist välja suurettevõtjad, kuna maapiirkondades on raskem toime tulla just väikestel ettevõtetel ning magistritöö üheks eesmärgiks oli uurida kas agroturismiga tegelemine võiks neile kasuks tulla. Üldvalimi moodustas 385 kontakti ning

esindatud said kõik Eesti maakonnad. Valimisse sattus kõige enam Tartu-, Harju- ja Viljandimaa kontakte (joonis 7), kust tuli arvuliselt ka kõige enam vastuseid. Nii arvuliselt kui protsentuaalselt oli väikseim vastajate hulk Valga- ja Jõgevamaal.

Joonis 7. Küsitlute jagunemine maakonniti: küsitluse saajate ja küsitlusele vastanute hulk.

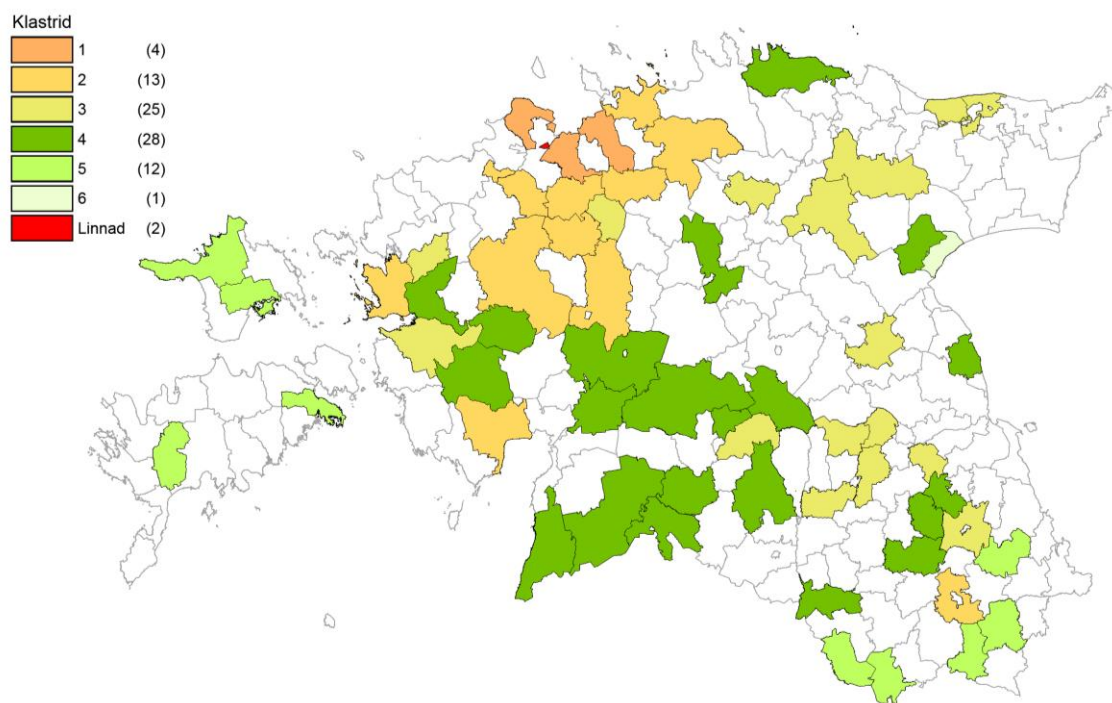
Küsitluse saajatega said esindatud kõik eelpool kirjeldatud kuus maapiirkondade klastrit (joonis 1, joonis 8). Klastritesse on kontaktid jaotatud veebis leiduva info põhjal, mis viitas nende põllumajandusega tegelemise asukohale. Ettevõtjad, kelle asukoht viitas linnas tegutsemisele (peamiselt Tallinn ja Tartu), jäeti valimist välja v.a üks kontakt, kelle põllumajandusega tegelemise kohaks oli Mõisaküla linn, kuna Mõisaküla linn asub suurematest keskustest minimaalselt 50 km kaugusel, on madalhoonestusega (1–2 korruselised hooned), pindalalt väga väike (2,2 km²), elanikke on alla 900 ning seega vastab pigem alevi tunnustele (Mõisaküla linn 2014).

Joonis 8. Ankeedi saanute jagunemine klastritesse põllumajandusega tegelemise asukoha järgi.

Enne ankeedi välja saatmist testiti seda viie inimese peal, kellest kaks olid seotud ka põllumajandusega ning vastavalt kommentaaridele ja soovitudele tehti ankeeti parandused. Lõplik küsitlus viidi läbi ajavahemikus 24.03–06.04.2014. Küsitluse toimumise ajal saadeti üks kord ka kordusteade uuringus osalemise kohta. Küsimustikule vastas kokku 85 inimest. Vastuste seas olid esindatud kõik maakonnad ja ka kõik klastrid (joonis 9). Kõige vähem oli esindatud kuues klaster ehk vallad, millel on väga suur põllumajanduse osatähtsus ning väga madal asustustihedus. Klastritesse jaotati vastajad nende põllumajandusega tegelemise asukoha järgi.

Kuna klasteranalüüs tehti 2011. aastal kui polnud veel moodustatud Hiiu ega Viljandi valda, on uurimuse analüüsis jäänud 2011. aasta valdade jaotuse juurde ehk vastajad, kes märkisid põllumajandusega tegelemise asukohaks vastavad vallad, jaotati märgitud külade järgi endiste valdade koosseisu (Hiiu: Kõrgessaare, Viljandi: Saarepeedi, Viiratsi).

Joonis 9. Ankeedile vastanute jagunemine klastritesse põllumajandusega tegelemise asukoha järgi.

Küsitlusest saadud andmeid analüüsiti ning töödeldi programmidega MS Excel ning MapInfo Professional 11.5, millest viimases tehti andmepäringuid ning koostati ka magistritöös olevad kaardid.

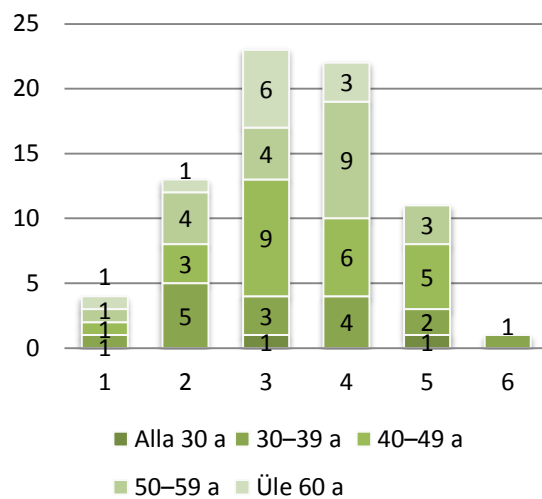
4. Tulemused ja arutelu

4.1. Vastajate demograafilised näitajad

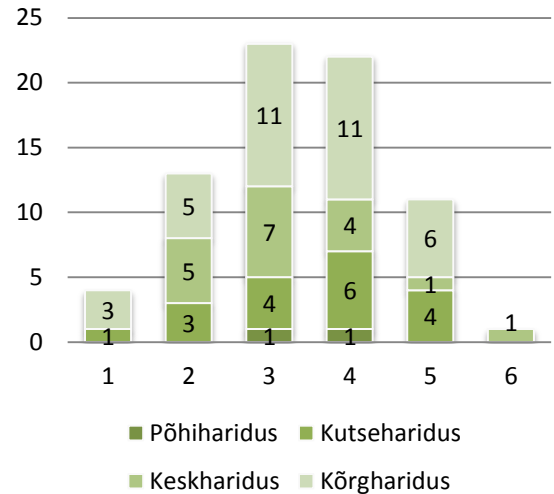
Küsimustikule vastas 85 inimest, kuid u 10% jättis kolmandale ehk andmete osale osaliselt vastamata. Küsitlusele täielikult vastanutes 58% olid naised (44) ja 42% mehed (32). Vastajate keskmine iga oli 47,5 eluaastat (mediaan 47 eluaastat). Noorim vastaja oli 25-aastane ning vanim 78-aastane. Suurim hulk vastajaid oli 40ndates eluaastates (33%) (joonis 10a) ning kokku oli üle 40-aastaseid 76% (56). Selline vanuseklassidesse jaotumine näitab, et põllumajandusega tegelevaid noori on vähe ja suurem osa on vanemad kui 40 eluaastat. Klastritesse jaotudes on märgata, et teises ehk linnalise tähtsusega klastris on suurem osakaal 30–39 aastastel, mida võib seletada nooremate inimeste ümberpaiknemisega linnalähedastesse valdadesse. Klastris 3 on 40–49 aastaste ülekaal ning klastris 4 on suurim osakaal 50–59 aastastel, mis näitab ka klassikalist põllumajandusega tegeleja profiili, sest nt 2010. aasta andmete järgi oli 52% talunikke Eestis ja 53% Euroopa Liidus vanemad kui 55 aastat (Eurostat 2014). Klastris 5 on enim vastanuid samuti alates 40. eluaastast ning klatri 6 vastaja jäi vanuseklassi 30–39 aastat.

Haridustasemelt oli küsitlusele vastanute seas enim kõrgharidusega inimesi (50%), järgnesid kutseharidusega (23,5%) ja keskharidusega (23,5%) vastajad (joonis 10b). Põhiharidusega vastajaid oli kaks (3%). Kutsehariduse osakaal oli suurem just maalistest valdades, keskharidus aga pigem linnalise tähtsusega valdades. Kuigi kõrgharidusega vastajaid oli pool vastanutest ja esindatud olid pea kõik piirkonnad (v.a klaster 6, kus oli üks vastaja, kellel oli keskharidus), võis täheldada, et neid oli rohkem just linnades ja nende lähivaldades. Näiteks kümme inimest, kes said põllumajandustegevuse asukoha alusel klastritesse jaotatud, elasid tegelikult linnades (peamiselt Tallinnas või Tartus) ning kõik

nad olid omandanud kõrghariduse. Põllumajandusega tegelesid nad kaugemal maapiirkonnas ning see oli nende jaoks lisategevus.

Joonis 10a. Vastajate vanuseline osakaal klastrites.

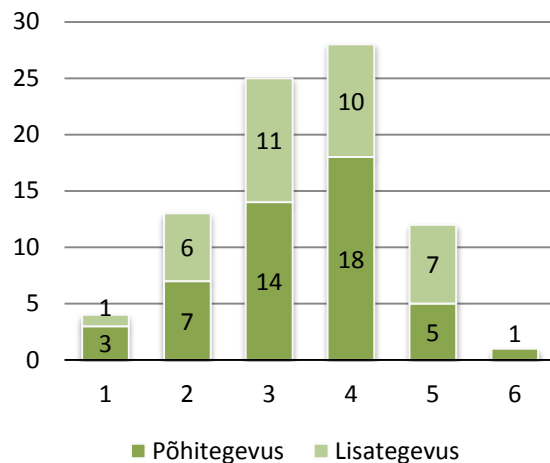
Joonis 10b. Vastajate hariduse osakaal klastrites.

4.2. Vastajate põllumajanduslik taust

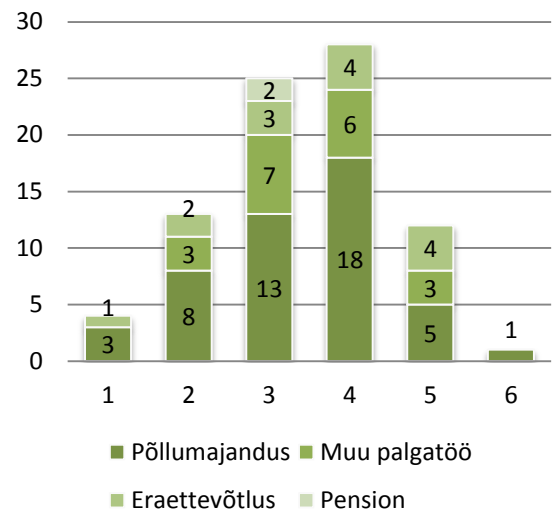
Küsitlusele vastajatest suurem osa tegelesid põllumajandusega maalistes valdades ehk 3.–6. klastris (80%) (joonis 11a) ning kõige enam vastuseid tuli 4. klastrist ehk n-ö klassikalises maapiirkonnas paiknevatelt (74%). Kaks vastajat tegelesid põllu-majandustegevusega linnalises asulas. Vastajatest 58%-le oli põllumajandustegevus põhitegevusalaks, ülejäänud said põllumajandusest vaid lisaissetuleku. Põllumajandus kui põhitegevus oli ülekaalus 1.–4. ja 6. klastris, 5. klastris domineeris põllumajandus kui lisategevus.

Vastajatest pooltel tuleb peamine sissetulek põllumajandusest (joonis 11b). Neil, kellel on põllumajandus lisategevuseks ehk lisaissetulekuallikaks, tuleb peamine sissetulek enamasti palgatööst muul erialal, vähem on neid, kes saavad põhilise sissetuleku eraettevõtlusest. Pension on sissetulekuks 14%-l vastanutest, sealjuures saadakse pensionile lisa kas põllumajandusest (5%) või muust eraettevõtlusest (7%). Suurim ettevõtlusega

tegelemise osakaal on viienda klasteri vastajate seas, kus vastajatest kolmandik sai peamise sissetuleku ettevõtlusest.

Joonis 11a. Vastajate põllumajanduse kui põhi- või lisategevuse jaotumine klasterites.

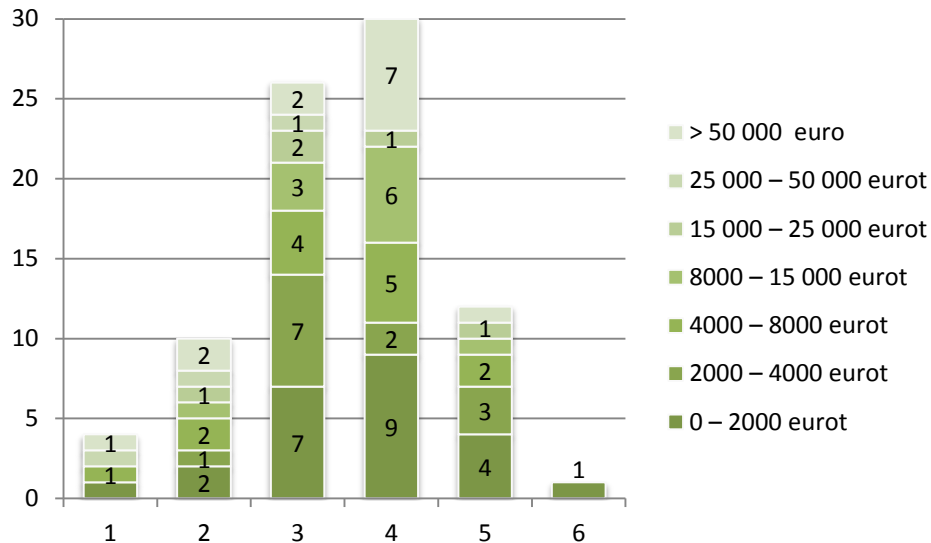

Joonis 11b. Vastajate peamine sissetulekuallikas klasterites.

Vastajate keskmine põllumajandusega tegelemise staaž oli 16 aastat. Põllumajanduse kui põhitegevusalaga tegelemise staaž oli pikem (u 18 aastat) kui lisategevusel (u 13 aastat). Maalistes valdades oli põhitegevuse keskmiseks staažiks 18,5 aastat, linnalistes 16 aastat. Maalistes valdades oli lisategevuse keskmiseks staažiks 14,5 aastat, linnalistes 6,5 aastat.

Vastanutest 85% (72) kuulusid väikeste põllumajanduslike majapidamiste hulka ehk nende aastane sissetulek põllumajandusest jäi alla 50 000 euro (joonis 12). Statistikaameti (2014) 2010. aasta põllumajandusloenduse andmetel oli Eestis selliseid majapidamisi 92%. Küsitlusele vastanutest ligi pooltele (52%) oli põllumajandus lisategevuseks ehk vastaja peamine sissetulek tuli mujalt. Nagu ka Eestis üldiselt (Põllumajandusloendus 2012), tegelevad küsitlusele vastanud väiksemate majapidamiste juhid suuresti ka muu tulutoova tegevusega (2010. a loenduse andmeil 41%, uurimuses küsitletutest 48%). Vastajatele, kelle sissetulek põllumajandusest oli aastas rohkem kui 50 000 eurot, oli põllumajandus kõigile põhitegevuseks ja peamiseks sissetulekuallikaks, mis on samuti vastav eesti 2010. aasta

põllumajandusloenduse andmetele. Suuri põllumajanduslikke majapidamisi oli küsitletavate järgi igas klastris, kõige enam 4. klastris.

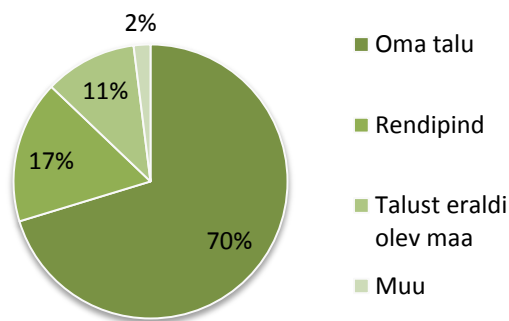

Joonis 12. Vastajate põllumajandusest saadav aastasissetulek eurodes.

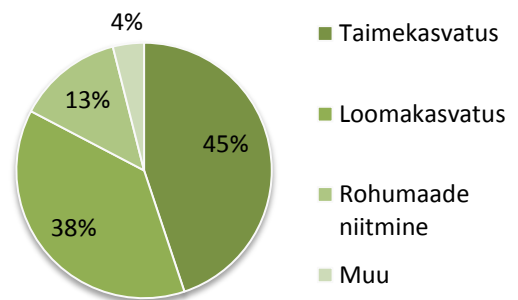
Peamiseks põllumajandusega tegelemise paigaks on oma talu (70%) (joonis 13a). Lisaks kasutatakse põllumajanduseks ka rendipindu (11%) ning muud endale kuuluvat maad (17%), mis asub talust eraldi. Rendipindu ja talust eraldi olevaid maid omavad peamiselt need vastanud, kellele on põllumajandus põhitegevuseks ja kelle sissetulekud põllumajandusest on suuremad. Sarnast tendentsi näitavad ka Eesti üldised andmed, kus on näha, et väiksemad majapidamised tegelevad põllumajandusega oma maal ning mida suurem on majapidamine, seda suurem on põllumajanduses rendipindade osakaal (Põllumajandusloendus 2012).

Keskmiseks põllumajandusmaa suuruseks on vastajatel 77 ha, kuid selle numbri ajavad kõrgeks mõned suuremad tootjad, sest mediaan on 18 ha. 2010. aastal oli Eesti keskmiseks majapidamise põllumaa suuruseks 48 ha, Euroopa Liidus 14 ha (Põllumajandusloendus 2012).

Kõige enam tegeletakse küsitletute seas taime- ja loomakasvatusega (joonis 13b). Rohumaade niitmine on pigem väiksemate põllumajanduslike majapidamiste tegevus. Kõige rohkem tegelevad niitmisega majapidamised, kelle aastane sissetulek põllumajandusest on alla 2000 euro. Majapidamised, kelle sissetulek on rohkem kui 50 000 eurot (15% vastajatest), rohumaa niitmisega ei tegele.

Joonis 13a. Põllumajandusega tegelemise koht.

Joonis 13b. Põllumajanduslik tegevus.

Alapeatükis 1.3 oli välja toodud põllumajanduslike majapidamiste põllumajanduslikus kasutuses oleva maa ja loomühikute muutus võrreldes aastaid 2007 ja 2010. Joonisel 4 oli näha, et majapidamistes, mille sissetulek oli alla 50 000 euro aastas (v.a majapidamised sissetulekuga alla 2000 euro), on põllumajanduslikus kasutuses oleva maa pind vähenenud. Küsitluse tulemustest sarnast tendentsi välja ei tulnud. Täpselt arvulisi näitajaid, kui palju kasutatava maa hulk muutunud on, aga välja tuua ei saa, sest paljud vastasid (küsimus nr 8 lisas 1), et põllumajanduslik maa on kas suurenenud või vähenenud, numbrilisi näitajaid välja toomata. Kuid vastavalt välja toodud vastustele saab öelda, et alla 2000 eurose sissetulekuga majapidamistes on põllumaa pind pigem samaks jäänud, 2000–50 000 eurose sissetulekuga majapidamistes on see pisut tõusnud ning vastupidiselt eelpool välja toodud põllumajandusuuringute tulemustele 2007. ja 2010. aasta kohta, kus üle 50 000 eurose sissetulekuga majapidamistes põllumajandusmaa hulk kasvas, on küsitluses osalenute põllumaa pind antud grupis pigem vähenenud. Loomade arvu muutuses ei saa samuti

sarnast tulemust täheldada kui oli näidatud joonisel 5. Loomade ja lindude arv põllumajanduslikes majapidamisest on vastavalt küsitluse tulemustele üldiselt samaks jäänud ning majapidamistes, mille sissetulekud jäävad vahemikesse 4000–8000 ja 25 000–50 000 on see arv pisut tõusnud.

Vastanutest 66% (57) on taotlenud põllumajandustoetusi. Toetuste olulisuse said küsitletavad märkida skaalal vahemikus 0–100, kus 0 tähendas toetuste mitteolulisust ja 100 toetuste suurt tähtsust põllumajandustegevuses. Keskmiseks tulemuseks tuli 82 ehk toetusi peetakse oma põllumajandustegevuses väga oluliseks. Enam peavad toetusi oluliseks suurema sissetulekuga majapidamised. Kuigi üle 50 000 eurose sissetulekuga majapidamiste jaoks on toetused tunduvalt väiksemad kui põllumajandustegevusest saadav sissetulek, hinnati selles grupis toetuste tähtsust 94-le 100-st. Põllumajanduslikud majapidamised sissetulekuga 25 000–50 000 eurot hindasid toetuste olulisust koguni maksimaalsele hinnangule 100. Sellesse gruppi kuuluvatel majapidamistel olid toetused ka suurusjärgult võrdsed või isegi suuremad kui põllumajandusest saadav aasta sissetulek, mis oli ka kõikide majapidamiste gruppidega võrreldes protsentuaalselt kõrgeim. Kõige vähem (keskmine näitaja 74) pidasid toetusi oluliseks väikseimad majapidamised ehk need, kelle aastane tulu põllumajandusest on alla 2000 euro, samas kui toetused olid aastasest põllumajandusest saadavast sissetulekust pigem suuremad. Vähest toetuste olulisust siinkohal saab tõenäoliselt seletada sellega, et 80%-l neist majapidamistest on põllumajandus lisategevuseks, seega põhisissetulek tuleb mujalt.

Neid, kes tegelevad lisaks põllumajandusele ka mõne muu sissetulekut andva tegevusega, oli 56% (48) vastanutest. Kõige enam oli muuks tegevusalaks turism (20% - 17), järgnesid metsandus (16% - 14) ja kalandus (2% - 2). Muud tegevusala mainis 18% (15) vastanutest ning neist enam nimetati käsitööd.

4.3. Turism

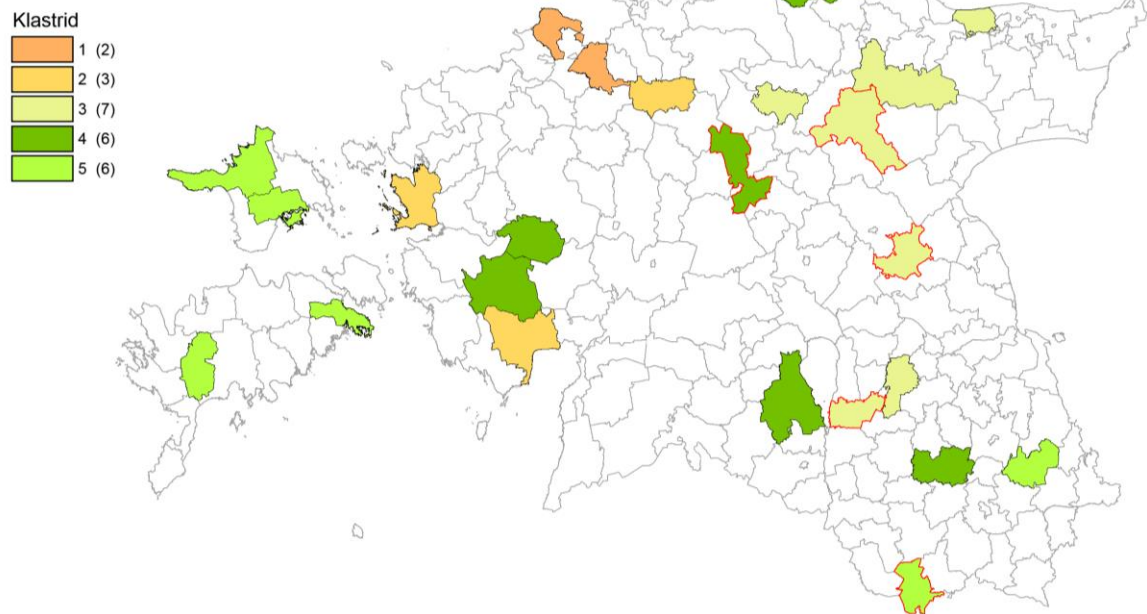
4.3.1. Turismiteenuste pakkujate üldine taust

Küsitluses osalenute arv oli 85 vastajat ehk 22% valimist ja turismiga tegelejate arv sealjuures kõigest 20% (17), seega olulisi järeldusi Eesti põllumajanduse ja turismiga tegelejate kohta selle valimi põhjal teha ei saa, kuid üldist pilti võib aimata. Kuigi vastajatest 20% (17) märkis oma tegevusalaks ka turismi, siis teiste vastuste analüüsist võis täheldada, et turismiga tegelejaid oli rohkem, kuid tõenäoliselt ei osanud vastajad oma tegevusi turismiga seostada või mõnel muul põhjusel jätsid küsimusele nr 14 (lisa 1) turismiga tegelemise märkimata. Arvestades ka teisi sisulisi vastuseid selgus, et turismiteenuseid, sh ka agroturismi teenuseid pakkus kokku 28% (24) vastanutest. Neist omakorda 75%-l (18) oli põllumajandus põhitegevuseks ja turism lisategevuseks, 25%-l (6) aga turism põhitegevuseks ning põllumajandus lisategevuseks.

Turismiteenuste pakkujate seas oli mehi ja naisi võrdselt ning keskmine vanus oli 48 aastat, mis langeb kokku kogu küsitlusele vastanute keskmise elueaga (47,5 aastat).

Kõige enam turismiteenuste pakkujaid oli põllumajanduslikes majapidamistes, kus aastane sissetulek põllumajandusest on 4000–8000 eurot ning sealjuures on turism kõigile lisategevuseks põllumajanduse kõrvalt. Turismiteenuste pakkujate seas oli võrdselt nii looma- kui ka taimekasvatusega tegelejaid.

Turismiga tegelejad paiknesid vastuste põhjal 1.–5. klastris, kuid tunduvalt rohkem just maalistes klastrites (joonis 14). Agroturismiteenuste pakkujaid oli rohkem 4. ja 5. klastris, mis on ka eeldatav tulemus, sest neis klastrites olevates valdades on põllumajandustegevusel suurim osakaal.

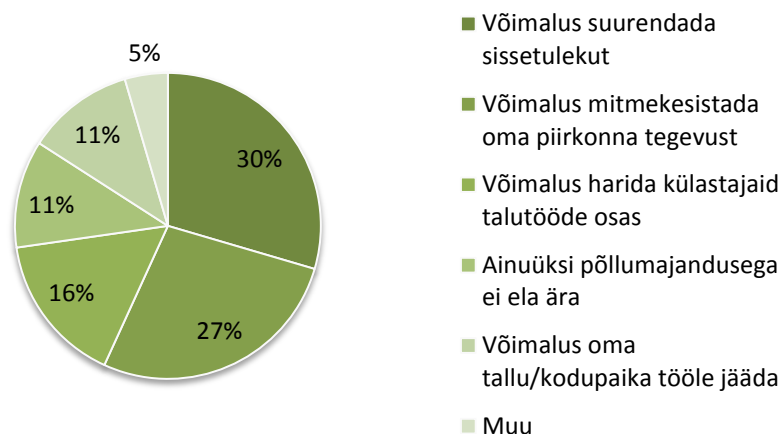

Joonis 14. Turismiga tegelejate asukohad klastrites. Punase servaga on märgitud need, kes ei paku agroturismiteenuseid.

Peamisteks põhjusteks, miks turismiga tegelema hakati, oli võimalus suurendada sissetulekut ja võimalus mitmekesistada oma piirkonna tegevust (joonis 15), mis on üldjuhul peamine põhjus ka mujal maailmas turismi, sh agroturismiga tegelemisel (Di Domenico, Miller 2012). Teiste riikide agroturismi pakujate seas on ka erandeid, nt Rootsi, kus Gössling ja Mattsson (2002) viisid läbi uuringu, millest tuli välja, et talunike peamisteks agroturismiga tegelemise põhjuseks on eelkõige sotsiaalsed kontaktid ja uued tutvused. Põhjenduseks toodi talunike vähest võimalust talutööde kõrvalt reisida ja ringi liikuda, mille tõttu on nende jaoks huvitav kutsuda võõrad inimesed ja nende kombed oma taluõuele. Samuti on Rootsis üheks agroturismiga tegelemise põhjuseks soov oma taluhooned korda teha. Turistidelt saadava sissetulekuta oleks see paljude jaoks liiga kulukas (Gössling, Mattsson 2002).

Küsitluses osalejatele oli lisasissetuleku soov ülekaalus alla 8000 ja üle 50 000 eurose sissetulekuga majapidamistel, piirkonna mitmekesistamine aga pigem suurema

sissetulekuga majapidamistel. Alla 4000 eurose sissetulekuga majapidamistes piirkonna mitmekesistamise võimalust läbi turismitegevuse oluliseks ei peetud. Oma kodukohta tööle jäämise võimalus oli tähtsaim väiksematele ehk alla 2000 eurose sissetulekuga majapidamistele. Rootsi uuringu tulemustes peeti kodus töötamise võimalust oluliseks just väikeste lastega perede seisukohalt, kus emad saaksid agroturismiga tegelemise kõrvalt kodus lapsi kasvatada (Gössling, Mattsson 2002). Muude põhjuste all mainisid vastajad võimalust oma talu toodanguid külastajatele pakkuda ning üks talu oli seotud ülemaailmse vabatahtlike liikumisega mahetaludes (WWOOF – *World Wide Opportunities on Organic Farms* (WWOOF Eesti 2014)) ja leidis, et see teeb elu huvitavamaks ning aitab kaasa talupidamisel, mida võib võrrelda ka eelpool mainitud rootslaste eelistusega omada pigem huvitavaid uusi tutvusi kui saada finantsilist tulu. Küsitluse vastustest võib järeldada, et turismitegevus on vajalik väiksematele majapidamistele eelkõige iseenda heaolu parandamiseks lississetuleku näol, suuremad majapidamised peavad lisaks täiendavale sissetulekule oluliseks ka külastajate harimist ja piirkonna tegevuse mitmekesistamist.

Joonis 15. Vastanute turismiga tegelemise peamised põhjused.

Küsimuse nr 16 (lisa 1) eesmärk oli teada saada, millised on üldised turismiteenused, mida küsitluses osalejad pakuvad. Peamisteks teenusteks olid majutus (8), toitlustus (8) ja

töötoad (8). Ruumide rent (3) ja seminari pidamise võimalused (4) oli vähem esindatud kui näiteks aktiivne puhkus (7), mis võiks viidata sellele, et pigem on tegemist loodusturismi pakkujatega kui lihtsalt ruumikasutust võimaldavate turismitaludega. Olulisel määral on ära mainitud ka loomaparkide olemasolu (6), mis põllumajandusliku majapidamise juures on tõenäoliselt üsna tavapärane atraktsioon turistidele. Muude tegevusaladena olid mainitud aiaturism, degusteerimine, koolitused vabas looduses, loodusteraapia ja Eesti ajaloo tutvustus. Laagreid korraldas kaks vastajat.

4.3.2. Agroturism

Agroturismi teenuse pakkujaid oli 22% (19) vastanutest. Agroturismiga tegelemise staažiks oli keskmiselt kuus aastat (mediaan viis aastat), mis näitab, et see on üpriski uus suund Eesti turismimaastikul. Kõige kauem oldi tegeletud 20 aastat ehk tegelema hakatigi siis, kui Eestisse hakkasid 1990. aastate keskpaigas tekkima turismitalud ning sealjuures esimesed agroturismiga tegelejad. Keskmine Eesti maaturismi ettevõtte on samuti noorem kui 10 aastat, keskmiselt 7,5 aastat (Maaturismi uuring 2012, Turismiettevõtjad maapiirkonnas 2010).

Agroturismiga tegelejatest kolmele oli turism põhitegevuseks ning nende sissetulek põllumajandusest oli alla 2000 euro aastas. Ülejäänutele oli põllumajandus peamiseks sissetulekuallikaks, mille kõrvalt pakuti ka turismiteenuseid. Talud varieerusid põllumajandusliku sissetuleku järgi suhteliselt võrdselt, pisut enam oli esindatud 4000–8000 eurose sissetulekuga talusid. Suurema põllumajandusliku sissetulekuga talud paiknesid rohkem linnalise tähtsusega klastrites (1. ja 2.), väiksemad maalistes klastrites (3.–5.). Kui nt Itaalias on agroturismitalu kriteeriumiks see, et talu turismist saadav sissetulek ei ületa sissetulekut põllumajandusest (Steves 2014), siis Eestis sellist määratlust ei ole.

Peamised teenused, mida pakutakse, on põllumajandussaaduste või toodete müük (14) ja juhendajaga talutuur (12), vähem on töötubade tegijaid (7) ja käsitöö müüki (6).

Juhendajaga talutuur ja põllumajandussaaduste müük on omavahel tugevas seoses ja esinevad talus enamasti korraga. Võimalust ise endale põllumajandussaadusi kaasa korjata, pakkus hetkel ainult üks vastajatest, kuigi võiks eeldada, et see toode võiks olla üks lihtsamaid ja laiemalt levinud agroturismitooteid. Põllumajandusliku pärandi väljapanek oli kahes talus ning juhendajata taluturi võimalus ainult ühes talus. Agroturismiga tegelejad pakuvad suhteliselt vähe majutusteenust (28%), rohkem on levinud toitlustus (44%). Itaalias, nagu Eestiski, on peamiseks tegevuseks ekskursioonid farmis ning tootmisprotsesside tutvustus (Gualdoni 2014). Rootsis on peamised aktiivsed tegevused ratsutamine, loomade vaatamine ja katsumine ning talutööd nagu heinategu ja lüpsmine (Gössling, Mattsson 2002).

Nagu maaturismi või üleüldse Eesti turismi puhul ikka, on külastatavuse kõrghooaeg suvel. Paar vastajat mainis, et kõige rohkem külastajaid käib kas kevadel või sügisel. Talvist kõrgemat külastajate määra ei maininud keegi, mis on ka arusaadav, sest agroturism on põllumajandusega seotud ning Eesti puhul on see suuresti suvine tegevus. Sesoonsus kajastub ka pakutavatest teenustest ja toodetest. Nendel, kes pakkusid talutöodes kaasategemist või põllumajandussaaduste kaasa korjamist, oli külastatavus kõrgeim suvel. Kes müüsid põllumajandussaaduseid või tooteid, neil oli külastatavus kõrgeim suvel või sügisel. Talutuuride korraldamine puhul võis enim külastajaid olla kevadest sügiseni. Agroturism ongi põhjapoolsetes riikides sesoonse iseloomuga ja seotud põllumajanduse suvise perioodiga, kuid nt Rootsis pakutakse talvisel perioodil agroturismiteenusena ka koera- või põhjapõdrarakendiga sõite või kombineeritakse talutooteid ja -teenuseid muude mitte nii otseselt taluga seotud tegevustega nagu näiteks suusamatkad (Gössling, Mattsson 2002).

Külastajate profiil

Agroturismiga tegelejate keskmine külastajate hulk kuus on ligikaudu 125 inimest (mediaan 22,5). Keskmise ja mediaani suure erinevuse põhjuseks on vastanute seas kaks suuremat turismiteenuste pakkujat (sissetulek põllumajandusest rohkem kui 50 000 eurot

aastas), kellel külastajate arv kuus küündib vastavalt 400 ja 1000-ni. Neid arvestamata on väiksematel pakujatel külastajate arvaks kuus keskmiselt 15 inimest (mediaan 12). Peamisi külastajate gruppe mainiti ära suhteliselt võrdselt. Pisut rohkem oli külastajateks turismigruppe (23%) ja sõpruskondi (23%), vähemal määral mainiti ära pered (20%) ja üksikkülastajad (18%). Kõige vähem oli külastajateks kooliõpilasi (16%). Kui võrrelda omavahel külastajate gruppe ja pakutavaid agroturismitooteid ja -teenuseid, siis nii pered, turismigrupid, sõpruskonnad kui ka üksikkülastajad eelistavad kõige enam põllumajandussaaduste ja –toodete kaasa ostmist. Õpilaste grupis on samuti tugevaim seos põllumajandussaaduste müügi teenuse tarbimisega, kuid tõenäoliselt tuleneb see vastava teenuse seosest talutuuride korraldamisega, kus õpilased osalesid. Ehk kui talus pakuti juhendajaga talutuari, siis pakuti ka toodete müüki. Muudes Euroopa riikides nagu nt Norras, Rootsis, Austrias ja Kreekas mainitakse peamiste külastajatenä lastega perekondi ja vanemaid inimesi (Blekesaune et al. 2010, Chronopoulou 2013).

Teenuste kaupa vaadates, on põllumajandussaaduste müügi, juhendajaga talutuuride ning töötubade suurimad tarbijad turismigrupid. Kohaliku käsitöö müüki tarbivad enam üksikkülastajad. Ülejäänud teenuste seas olid külastajategrupid võrdsed.

Peamisteks agroturismitalude külastajateks olid küsitluse järgi eestlased, mis on maaturismile ka omane, sest ligi 95% maaturismi külastajatest Euroopas on pärit kodumaalt (Ehrlich 2009) ning Eesti maaturismi uuringu (2012) järgi oli 82% Eesti maaturismi külastajatest 2011. aastal eestlased. Külastajate päritolumaana mainiti pooltel juhtudel ka välisriike. Välisriikidest olid esindatud Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Venemaa, Saksamaa, Holland, Türgi, Šotimaa ja Jaapan. Külastajad kõikidest Eesti naaberriikidest on samuti maaturismile omane. Kindla piirkonna külastamisel välismaalaste poolt erilist tendentsi ei tuvastatud, esindatud olid kõik klastrid ja külastatakse erinevaid Eesti piirkondi. Välismaalaste puhul olid peamiseks külastajategrupiks turismigrupid ja sõpruskonnad ning peamiseks tarbitud teenuseks talutuurid ja talutoodete kaasa ostmine. Kui vaadata Eesti maaturismi uuringut (2012), siis siseturistide huvi agroturismiteenuste ja -toodete vastu on küllaltki suur. Pooltel juhtudel vastati, et tootmistalude külastamine pakub neile kas väga

huvi (11%) või pigem huvi (40%) ning loomaparkide külastus, mis paljuski asuvad taludes, pakkus väga huvi 24%-le ja pigem huvi 60% uuringus osalejatest.

Talu keskmiseks külastusajaks märgiti peamiselt 1–3 tundi (80%), 20% külastustest toimuvad rohkem kui 8 tundi (kuni 10 päeva). See näitab, et hetkel pole veel Eestis ööbimistega agroturismi vorm eriti levinud ning põhirõhk on päevastel paaritunnistel külastustel, kus põhitegevuseks on ekskursioonid talus, töötoad või toodete kaasa ostmine.

Hüved ja heaolu

Aastasissetulekud agroturismist varieerusid 100 eurost kuni 40 000 euron, keskmine oli 8000 eurot (mediaan 3000 eurot). Sissetulekuna on mainitud ka 0 eurot, seda aga WWOOF-iga tegelevas talus, kus külastajateks on vabatahtlikud, kes aitavad talutööd teha ja selle eest ei maksa. Kui võrrelda agroturismist saadavaid sissetulekuid põllumajandusest saadavatega, siis on näha, et üldiselt on n-ö suurematel taludel mõlemast tegevusest ka suuremad tulud. Tõenäoliselt tuleneb see sellest, et suurematel taludel on rohkem, mida näidata ning lihtsam ka investeeringutoetusi saada, millega oma tegevust laiendada ja parendada ning tänu millele on võimalus rohkem teenuseid ja tooteid pakkuda.

Küsimuse nr 25 (lisa 1) vastustest ühelgi vastusevariandil oluliselt suuremat osakaalu ei olnud. Suhteliselt võrdselt vastati, et agroturismiga tegelemine on andnud uusi teadmisi (28%), uusi tutvusi (28%), suurendanud sissetulekut (23%) ja pereliikmetele on võimalus töötada oma kodukohas (21%). Samuti ei olnud olulist seost vastuste ja talu sissetuleku suuruse vahel. Agroturismi hüvedena mainiti veel ära, et see on huvitav ja pakub vaheldust.

Koostöö

Agroturismiga tegelejatest 60% teeb koostööd teiste talude või organisatsioonidega, et anda oma turismitegevusele lisaväärtust. Peamiselt tehakse koostööd kas teiste piirkonna turismiasjalistega (matkakorraldajad, majutuse pakkujad jmt), käsitöö pakkujatega ja tarnijatega või siis piirkonna arengule kaasa aitavate organisatsioonidega. Olulised

koostööpartnerid on kindlasti kohalikud LEADER tegevusgruppid (pr. k – *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale*, mis tähendab seoseid erinevate maamajanduse arengu tegevuste vahel), mille eesmärk on edendada kohalikku elu maapiirkonnas läbi kohaliku tasandi koostöö, aidates luua kohalikel partnerlustel põhinevaid maaelu arengustrateegiaid (Põllumajandusministeerium 2014). LEADER tegevusgruppe mainis neli vastajat ning nendeks gruppideks on Pärnu Lahe Partnerluskogu, Saarte Koostöökogu, PAIK (Lääne-Virumaa tegevusgrupp) ja Põlvamaa Partnerluskogu. LEADER gruppide roll siinkohal on peamiselt külastajate suunamine taludesse.

Põlvamaal tehakse koostööd veel reisikorraldajaga Kagureis OÜ, kes korraldab talukülastusi ning Põlvamaa Arenduskeskusega, kust saab taotleda oma talutoodetele või ka turismiteenustele tunnustust “Rohelisem märk”. See on tähis, mis kinnitab toote või teenuse piirkondlikku päritolu, kõrget kvaliteeti, looduslike materjalide kasutust ning keskkonnasõbralikku tootmist. Peamiselt tähistatakse märgiga toidukaupu ja mahetooteid, looduslike ehitus- ja viimistlusmaterjale ning käsitööd, mis on kohalikku päritolu, kuid saab tähistada ka loodus- ja kultuuritraditsioone väärtustavaid turismiteenuseid (Rohelisem märk 2014).

Lääne-Virumaal agroturismiga tegeleja vastas, et teeb koostööd MTÜ-ga Koostöövõrgustik Ehedad Elamused Lahemaal (KEEL). KEEL on pereettevõtetest koosnev koostöövõrgustik, mis pakub Lahemaa piirkonnas privaatseid majutusi, kohalikku toitu ja aktiivset puhkust nii loodus- kui ka talukeskkonnas (Ehedad Elamused Lahemaal 2014). Selliseid koostöövõrgustikke on välja toonud ka Sznajder et al. (2009), nt Suurbritannias Yorkshire’is on agroturismitalude koostöövõrgustik, kes on välja töötanud taludevahelise tuuri, turundusmeetodid ja ühise märgise, mis näitab ühtlast teenuste ja toodete kvaliteeti taludes.

Enda harimiseks ja uute teadmiste hankimiseks käiakse õppereisidel nii Eestis kui ka välisriikides, mis on korraldatud Eesti Talumeiereide Liidu poolt.

Edasised plaanid turismisuunal

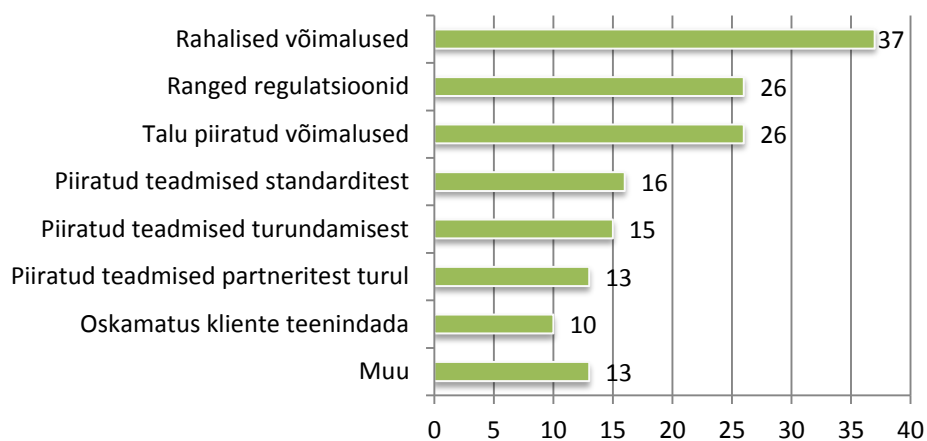
Ligikaudu 60% agroturismi pakkujatest plaanib oma tegevust mingil määral laiendada. Soovitakse parendada nii põllumajandusega kui ka turismiga seotud tegevusi. Uuendades, parendades või laiendades põllumajanduseks vajalikke hooneid või tootmisprotsesse, loodetakse saada kasu nii põllumajandusest kui ka muutuda külastajatele atraktiivsemaks. Osadel vastanutel, kes veel ei paku, on plaanis hakata pakkuma tootmisprotsesside tutvustust ning töötubasid külastajatele. Mõned vastanud plaanivad ka majutust pakkuma hakata, mida hetkel veel ruumide puuduse tõttu teha ei ole saanud. Suuremat rõhku plaanitakse panna ka enda reklaamimisele, et jõuda rohkemate klientideni. Eesti inimene hetkel veel pigem ei tea antud turismivaldkonnast palju.

Huvitavaim ja innovatiivseim plaan on ühe talu poolt välja mõeldud virtuaallamba projekt “My Own Sheep” (<http://www.myownsheep.com/>), mille raames saab veebi kaudu lammast n-ö omada ja tema elukäiku läbi veebikaamera jälgida. Projekt osales ka Eesti suurimal ettevõtluskonkursil Ajujaht, kus pääseti kümne poolfinalisti hulka (Ajujaht 2014).

Kõikidest küsitletutest 24% (20) vastas, et plaanivad tulevikus alles turismiga tegelema hakata. Rohkem oli nende seas naisi (12), mis vastab ka agroturismi teaduskirjanduses olevale üldisele pildile, kus agroturismiga tegelemist peetakse eelkõige naiste alaks e. kui mehed tegelevad talu põhitegevuse ehk põllumajandusega, siis on pigem naised need, kes tegelevad külastajatega (Chronopoulou 2013, Sznajder et al. 2009). Mõnes talus käivad ka juba praegu külastajad, kuid tasu selle eest ei küsita. Need talud plaanivad tulevikus turismitegevusega alustada ka ametlikult, et külastustest ka tulu saada. Märgiti ära, et plaanitakse alustada, et talu lõpuks kuidagi ära elatada. Plaane on erinevaid, olenevalt sellest, millega parasjagu tegeletakse – peamiselt töötoad, loomapargid ning tootmisprotsesside jälgimine.

Takistused ja raskused agroturismiga tegelemisel

Ülekaalukalt suurimaks raskuseks agroturismiga tegelemisel peetakse talu rahalisi võimalusi (joonis 16). Väiksematel taludel on rahalised võimalused takistuseks nii põllumajandustegevuse laiendamisel kui ka turismiga tegelemisel või sellega alustamisel. Kuigi võiks eeldada, et siinkohal võib aidata toetuste taotlemine, on väiksematel taludel põllumajanduslikke investeeringutoetusi raske oma tegevuse parendamiseks või laiendamiseks saada (Aamisepp 2011). Selliseid probleeme on välja toodud ka Võrumaa väiketoidukäitlejate uuringus (UMA MEKK 2011), kus on mainitud ettevõtte arengu suurimate takistustena kehva tehnikat ning tootmishooneid, vähest rahalist toetust ja investeerimisvõimalusi. Ka on raske saada toetusi turismitegevuse alustamiseks. Näiteks eelmisel programmiperioodil (2007–2013) kehtis maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas majandustegevuse mitmekesistamise investeeringutoetuse taotlemisele nõue, et toetust taotlev ettevõtte on tegutsenud vähemalt 12 kuud ning tema eelmise majandusaasta aruanne katab perioodi vähemalt 12 kuud. Uuel rahastamisperioodil (2014–2020) on see aeg tõstetud aga lausa 24 kuuni (MAK 2014), mis on alustavale ettevõtjale suureks probleemiks, sest toetusvajadus on suur just esimestel aastatel.

Joonis 16. Raskused agroturismiga tegelemisel.

Eesti riigi või Euroopa Liidu poolseid rangeid regulatsioone peeti samuti agroturismiga tegelemisel märkimisväärseks takistuseks või raskuseks. Eestis ei ole alati just tänu

regulatsioonidele võimalik täita külastajate soove. Külastajad soovivad talu tulles leida omapära, kohalikku toitu ja vanu traditsioone, ollakse huvitatud koduselt valmistatud piima-, liha- ja kalatoodetest jmt, aga hetkel jääb arhailisel viisil valmistatud toidu pakkumine sageli kinni õigusaktide taha. Ühe vastaja näide regulatsioonide kohta: *“Euroopa Liidu ja Eesti riigi reeglid on väga piiravad – nt ei tohi esitleda oma linde võõrastele teatud tasu eest enne kui talu on registreerinud ennast loomaaiana”*. Uues maaelu arengukavas on sellistele probleemile rohkem tähelepanu pööratud ning loodetavasti hakkab olukord tasapisi paranema.

Talupidajad tihtipeale ei usu, et nende talu ja talutööd võiksid külastajatele huvi pakkuda ning see kajastub ka nende vastustes, kus 26-l juhul märgiti et agroturismiga tegelema hakkamist võivad takistada talu piiratud võimalused osalemaks või konkureerimaks turismiturul. Näiteks on vastatud: *“Ei ole kindel kas mul on üldse midagi näidata ja kas keegi tuleks”* või *“Arvan, et ei leiaks piisavalt kliente”*.

Vähemal määral märgiti takistuste või raskustena piiratud teadmisi toodete ja teeninduse standarditest, turundusest, võimalikest vajalikest partneritest turul ning väheseid või puudulikke kogemusi teenindamiseks kliente. Väheseid teadmisi eri valdkondadest mainiti tõenäoliselt seetõttu harvem, et neid vajakajäämisi on lihtsam muuta kui eelnevalt mainitud probleeme (talu seisund, seadused).

Lisaks küsitluses pakutud vastusevariantidele toodi vastajate poolt välja ka muid asjaolusid, miks ei saa, ei taheta või veel ei tegeleta agroturismiga. Mitmel korral mainiti ära hooajalisus, ajapuudus, külastajatega tegeleda tahtvate inimeste puudus ja ka soov privaatsuse järele ehk võõraid ei taheta oma koduõuele. Peljatakse võõraste inimeste käitumist ja suhtumist nii pererahvasse kui ka loomadesse. Ajapuudus ja võõraste pelgamine on probleemiks ka mujal riikides, nt Suurbritannias täiskohaga põllumehed eelistavad lisakohustusi mitte võtta, kuid olude sunnil siiski hakkavad tegelema ka turismiteenuste pakkumisega (Di Domenico, Miller 2012). Üks külastaja mainis ka lindude ja loomade taudide ohtu, mis võib külastajatega levida. Mesinikud peavad oma tegevusala aga külastajatele mõnevõrra ohtlikuks ja ei soovi endale selle eest vastutust. Üheks

probleemiks peeti ka halvas seisus juurdepääsuteid, mida aga võiks nišitoote pakkumise juures isegi ära kasutada, just eheda elamuse saamise eesmärgil. Agroturismiga mittetegelemise põhjuseks peeti ka teadmatust selle positiivsest mõjust.

Hinnang agroturismi seisule ja vajalikkusele Eestis

Arvamusi ja arusaamasid agroturismi seisust ja vajalikkusest oli vastajate seas erinevaid. Oli neid, kes arvasid, et nõudlust ega tasuvust nad sellel turisminišil ei näe, kui ka neid, kes arvasid vastupidist. Viimaseid oli siiski suures ülekaalus, kokku 78% vastanutest arvas, et nõudlust agroturismile on ning et inimeste harimise eesmärgil oleks see ka väga vajalik turismisuund. Sellega tegelemise kasumlikkuses oldi rohkem eriarvamustel, 54% vastanutest arvas, et see toob talunikule lisasissetulekut ja muid hüvesid, 46% vastajatest arvas, et erilist kasu see ei too või kui siiski toob, siis teatud mööndustel.

Lisaks otsesele sissetulekule nähakse kasu ka muul viisil. Leitakse, et agroturism on vajalik ja kasulik nii talunikule kui ka teenuse tarbijale. Näiteid vastustest:

- *“Sellega tegelemine annab talupidajale võimaluse oma tavategemisi väärindada. Turismitoodete pakkumise käigus näed ise paremini oma senise tegevuse vajakajäämise, õpid ja arened, sest võõrale tahad ju ikka parimat pakkuda. Ja kindlasti toob turism, kui seda õigesti majandada ning oma talu ja elustiili julgelt müüa, sisse kiiremini kui näiteks piima või jahu müük.”*
- *“See oleks ülioluline, kuna võimaldaks tallu saabunul tunda end vajalikuna ja lisaks saab agroturist vbl eluks vajalikke teadmisi, vbl uusi elamusi, kogemusi, vastupidavust treenida. Kindlasti võib tekkida selle käigus talu toodetele tarbija, kes edaspidi on huvitatud talutooteid tarbima.”*
- *“Agroturism on vajalik, eriti noorte inimeste silmaringi avardamise osas.”*

Põhjuseid, miks agroturism ei anna talunike olulist tulu, oli mainitud ka mitmeid. Enamasti toodi välja turismiliigi sesoonsus, sellele kuluv aeg ja pühendumise vajalikkus, külastaja

vähene huvi maksta. Arvatakse ka, et sellega tegelemine on pigem hobi või missioonitundest tehtav töö, millest suurt kasu ei saa. Näiteid vastustest:

- *“Selleks, et kasu saada, tuleb ka väga palju investeerida. Kui investeerid, siis tuleb selle tegevusega ka intensiivselt tegeleda, siis tekib kasu. Hobi korras tegelemine ei too finantsilist kasumit.”*
- *“Nõudlus ilmselt kasvab. Puhas toit otse talust. Näiteks mahetalud. Talule erilist kasu ei arva. Võtab palju otsest tööaega ära.”*

5. Järeldused

Magistritöö eesmärk oli uurida agroturismi seisu Eestis ja selle potentsiaali maaelu arendamisel. Selleks viidi läbi ankeetküsitlus põllumajandusega tegelejate seas. Kuigi küsitluse valim kattis terve Eesti, oli valim ja tagasiside küllaltki väike, et selle põhjal teha põhjapanevaid järeldusi tegelikust agroturismi olukorrast ja mõjust maapiirkondadele, eelkõige põllumajandusega tegelevatele majapidamistele. Paljud uuringusse kaasatud agroturismiga tegelevad talud ei vastanud küsitlusele. Seetõttu tuleks agroturismi mõju maapiirkondade arengule uurida palju laiaulatuslikumalt ja põhjalikumalt, töötades välja terviklikuma metoodika, mis hõlmaks ka esinduslikumat valimit.

Uurides vastajate põllumajanduslikku seisu selgus, et enamikul on põllumajandusest saadav sissetulek peamine sissetulekuallikas, kuid aastased sissetulekud jäid suuremal osal vastajatest alla 50 000 euro, mis on kindlasti väga väike summa, et talu korralikult ära elaks. Vaatamata sellele, ei tulnud vastajate andmetest välja, et põllumajanduslik olukord oleks viimase viie aasta jooksul neil oluliselt kehvemaks muutunud. Nii põllumajanduslik maa kui loomade arv olid väiksematel taludel enamasti samaks jäänud, pigem oli suurematel taludel põllumajandusega tegelemise pind vähenenud.

Eestis on põllumajandustegevus maapiirkondades üks olulisemaid ja peamisi sissetulekuallikaid, kuid vaatamata sellele on väiksemate põllumajandusega tegelevate majapidamiste olukord üsna kehv. Põllumajanduspoliitika soosib pigem suuremaid ettevõtteid ning seda eelkõige põllumajandus- ja investeringutoetuste näol. See probleem tuli uuringust välja ka väiksema sissetulekuga talude vastuste seast, kus mainiti mitme vastaja poolt, et toetusi on keeruline saada just seetõttu, et talu tootmine on liialt väikesemahuline, et teatud toetusi saada. Toetused oleks aga olulised, et oma tegevust laiendada või parendada, kuna aga teatud toetuste saamisele ei kvalifitseeruta, siis on väga

raske tootmist suurendada või efektiivsemaks muuta. Seetõttu paljud talud ka lõpetavad oma tegevuse, kuna väiksem tootmine ei tasu ära ja laieneda on raske. Samas on olemas PRIA toetusmeetmed, väiksemas osas ka teiste rakendusasutuste nagu EAS (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus) ja KIK (Keskkonnainvesteeringute Keskus) toetused ning Eesti eri piirkondade Partnerluskogude ettevõtlusmeetmed, mille taotlemise ja kasutamise võimalustest tuleks sihtgruppide seas kindlasti rohkem teavitustööd teha.

Uurimusest selgus, et agroturismiga tegelejaid oli vastajate seas üldiselt vähe. Peamiseks põhjuseks võib tuua agroturismi kui suhteliselt uue turisminiši alles tärkavat trendi Eestis. Seda näitab ka lühike agroturismiteenuste pakkumise staaž, mis on keskmiselt kuus aastat. Kuigi mujal Euroopas on agroturism juba tuntud ja aastakümneid toiminud turismisuund (nt Itaalia, Austria, Saksamaa), siis Eestis teatakse sellest veel vähe. Teadlikkus on väike nii turismipakkujate kui ka tarbijate poolel.

Lisaks agroturismi kui küllaltki uuele turismisuunale Eesti turismimaastikul, on oluliseks põhjuseks, miks agroturismiga on veel vähe tegelejaid, riigi ja Euroopa Liidu poolsed regulatsioonid. Tänu regulatsioonidele, ei ole alati võimalik külastajatele pakkuda, mida nad tegelikult sooviksid. Ei saa näiteks pakkuda ehedaid ja maalähedasi toite otse talust, kui ei ole taotletud erilubasid ja järgitud kindlaid regulatsioone, mis aga võivad juba maaläheduse olematuks muuta. Samad probleemid on majutuse ja ka näiteks loomade esitlemisega külastajale. Lisaks oleks paljudel taludel vajalik investeerida turismi, et oleks võimalust külastajatele midagi pakkuda või näidata, kuid alustaval ettevõttel on investeeringutoetusi raske saada, samas võib probleemiks olla ka teadmatus oma võimalustest. Siinkohal võiks abiks olla näiteks talupidajatele mõeldud infopakett, kus on välja toodud peamised agroturismi teenused ja tooted, miinimumnõuded nende pakkumiseks, potentsiaalsed hüved agroturismist ning info võimalike toetuste ja koostööpartnerite kohta. See annaks talunikule aimu, mida talul üldse pakkuda oleks võimalik ja mida selleks esmalt tegema peaks.

Peamised põhjused, miks alustatakse agroturismi teenuste pakkumist, on soov saada lisasissetulekut, et talu paremini ära elatada. See on eelkõige oluline pisematele taludele.

Suuremate talude jaoks oli oluline ka piirkonna tegevuse mitmekesistamine, mida väiksematest taludest vastajad oluliseks ei pidanud. See on ka arusaadav, sest väiksematele on olulisem oma talupidamisega kuidagi hakkama saada, suurematel sissetulek enam nii suurt rolli ei mängi ja mõeldakse ka üldisele piirkonna arengule ja heaolule.

Agroturismiga tegelevad peamiselt majapidamised, kelle sissetulek põllumajandusest on 4000–8000 eurot aastas ning, mis paiknevad maalise tähtsusega valdades ehk tüüpilises maaelu kirjeldavas piirkonnas. Agroturismitaludes pakutavate teenuste ja toodete seas on kõige enam levinud 1–3 tunnised talukülastused, mis väga palju sisse ei too. See kajastub ka nende sissetulekust agroturismiteenustest, mis üldiselt jäävadunduvalt väiksemaks kui põllumajandusest saadav tulu. Väiksemate seas on küll rohkem agroturismiga tegelejaid, kuid sissetulek sellest pigem madal. Mõjutajaks siinkohal kindlasti ka teenuste pakkumise staaž, mis on väiksematel ettevõtetel alles mõned aastad ning tõenäoliselt esmasteks teenusteks ongi esialgu lihtsamad teenused nagu talutuuriid ja toodete müük. Majutusi pakutakse agroturismiga tegelejate seas hetkel veel vähe, peamiselt on majutuse pakkujateks suurema sissetulekuga talud. Samas majutusest tuleb ka suurem tulu kui talutuuriidest. Tulemuste analüüsist jäi silma tendents, et mida suurem sissetulek on talul põllumajandusest, seda suurem sissetulek on ka agroturismist, mis tuleneb kindlasti ka sellest, et suurtel taludel on üldiselt rohkem näidata ja pakkuda.

Üheks uuringu eesmärgiks oli teada saada, kas agroturism on väiketaludele tulu toonud. Konkreetset sissetuleku näol on agroturism tulu toonud pooltel väiksematest taludest e. neil kelle sissetulek põllumajandusest on alla 50 000 euro aastas. Samas need talud, kellel on agroturism sissetulekut suurendanud, teevad koostööd kas teiste piirkonna taludega või kohalike piirkonna arengut suunavate organisatsioonidega, mis näitab, et koostöö on oluline ja toodab tulu. Koostööna saab välja arendada turismipakette, piirkonna taludevahelisi tuure, teha koostööd toitlustamisel, toodete pakkumisel ja müügil jpm. Oluline oleks teha rohkem teavitustööd võimalike koostööpartnerite kohta ning selgitada talunikele koostöö vajadusi ja võimalusi, sest tihtipeale nähakse koostööpartnerites hoopis konkurente ning ei mõelda võimalikele hüvedele. Siinkohal oleks oluline roll kindlasti ka riigil ja omavalitsustel.

Kuna uuringust selgus, et agroturism on vähe tuntud nii talunike, turismipakkujate kui ka tarbijate seas, oleks oluline tegeleda rohkem reklaami, turunduse ja teavitustööga. Lisaks eelpool mainitud talunike informeerimise vajadusele, on vaja kindlasti suunata rohkem infot ka tarbijani. Hetkel on agroturismipakkujate endapoolne reklaam pigem nõrgavõitu. Ligi 75% teenuste pakkujatest omavad küll internetis kodulehte, kuid näiteks Maaturismi (www.maaturism.ee) ega Eesti ametliku turismiveebi Puhka Eestis (www.puhkaeestis.ee) kodulehelt kõigi kohta infot ei leia, mistõttu potentsiaalse kliendini ei jõua ka vajalikku infot. Oluliselt efektiivsem reklaam tuleks talule lisaks mainitud kodulehtedele ka siis, kui tehtaks koostööd teiste talude, turismiettevõtete ja kohalike võrgustikega, sealjuures oleks reklaam ka tunduvalt odavam.

Uuringus jäi vastajate poolt kõlama arvamus, et eestlasele kui siseturistile ei pruugi agroturism suurt huvi pakkuda ning tallu ööbima või raha eest tööd tegema pigem ei minda. Samas leiti, et väga oluline oleks siiski kooliealistele agroturismitooteid pakkuda, et neid põllumajanduse teemal harida. Samuti sobiks eestlastele rohkem põllusaaduste kaasa korjamise teenus ning töötoad. Ööbimised ja talutööde kaasa tegemine arvatakse sobivat rohkem välismaalastele, kes on meelsamini nõus selle eest maksma ja kellele oleks selline toode elamuslik. Viimane suund tooks taludele kindlasti rohkem sisse, kuid nõuaks rohkem investeringuid, reklaami ja koostööd kui toodete pakkumine siseturistile.

Uuringu tulemuste, läbitöötatud kirjanduse ja teiste Eestis läbi viidud uuringute tulemusena saab järeldada, et agroturism on hetkel Eesti kasvujärgus turisminišš ning alles kogub populaarsust. Kuna valdava osa Eesti territooriumist moodustab maapiirkond ja väga suur roll on põllumajandusel, siis see turismiliik on üks sobilikemaid mooduseid maapiirkonna tegevuse mitmekesistamisel, andes maaelanikele võimaluse kodukohta tööle jääda, säilitades põllumajandustegevust, traditsioonilist talupidamist ja kohalikku kogukonda. Arvestades seda, et küsitlusele vastas kokku 85 inimest, kellest 19 juba pakkus agroturismiteenuseid ning 20 plaanis pakkuma hakata, võib järeldada, et talunike huvi selle vastu on küllaltki suur ning agroturismis nähakse võimalust enda heaolu suurendamiseks ja piirkonna arendamiseks. Tehes rohkem koostööd erinevatel tasanditel on agroturismil kindlasti perspektiivi maapiirkondade arengus.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärgiks oli kirjeldada agroturismi hetkeolukorda Eestis ning analüüsida agroturismi mõju maapiirkondade arengule. Selleks töötati läbi vastavasisuline kirjandus nii maapiirkondade arengust ja probleemidest kui ka agroturismist ja selle arengust ning viidi läbi empiiriline uuring küsitluse näol. Valimiks olid põllumajandusega tegelevad ettevõtted ja eraisikud üle Eesti, kokku 385. Küsimustikule vastas 85 inimest.

Ühtegi agroturismi uuringut ei ole teadaolevalt Eestis enne läbi viidud, seega ei olnud ka varasemaid uuringuid võimalik käesolevale uuringule eeskujuks võtta. Samuti ei saanud toetuda teistele Euroopas läbi viidud uuringutele kuna agroturismi mõistetakse riigiti ja piirkonniti kohati erinevalt.

Magistritöö esimeses pooles on kirjeldatud maapiirkonna olemust, probleeme ja Eesti põllumajandusega tegelevate talude üldseisu, et selgitada, miks peaks maapiirkonnad, mis peamiselt põllumajandusest sõltuvad, oma tegevust mitmekesistama. Seejärel on kirjeldatud maaturismi ja agroturismi olemust ning nende olulisust maapiirkondade tegevuse mitmekesistamises ning agroturismi võimalusi põllumajanduslike majapidamiste tegevuses.

Lähtuvalt töö teoreetilise ja kirjeldava poole ülesehitusest, koostati ka küsimustik sarnases teemajärjestuses, samuti magistritöö teises pooles tehtud andmete analüüs, kus oli soov kõigepealt näidata küsitluses osalejate põllumajanduslikku seisu ning sealt suunduda turismiteenuste pakkumise iseloomu ning tagamaade juurde.

Uuringust selgus, et agroturism ei ole Eestis veel eriti levinud turismisuund, kuid trend on tõusuteel. Sellele viitavad uuringus osalejate agroturismiga tegelemise lühike staaž ning sealjuures soov tulevikus turismisuunal kindlasti laieneda. Samuti vastas ligi 20% kõikidest vastanutes, et neil on plaanis agroturismiga tulevikus kindlasti tegelema hakata. Kuna

agroturismiga ollakse alles väga vähe tegeletud, siis suurt tulu ja olulist mõju see põllumajandusega tegelevatele taludele veel toonud ei ole. Samas teatakse Eestis agroturismist alles üpris vähe ning võib eeldada, et rohkema koostöö ja teavitustöö tulemusena kasvab nii nõudlus agroturismi teenuste järgi kui ka tulu taludele ning see oleks talunikele heaks võimaluseks mitte loobuda põllumajandusest ja oma kodukohast, tegeledes edasi oma tavapärase tegevuse ehk põllumajandusega.

Summary

THE CURRENT STATE, OBSTACLES AND PERSPECTIVES OF AGROTOURISM IN ESTONIAN RURAL DEVELOPMENT

Kätlin Veber

Rural underdevelopment and uneven regional development in Estonia is a major problem. Population and economic activities are concentrated mainly in the capital and other provincial centers and rural areas are characterized by a rather out-migration, low incomes and a low entrepreneurial activity. Agriculture has a very large role in rural areas, but over the past decade number engaged in agriculture has decreased. Mainly number of small agricultural holdings has decreased, lands are leased to larger businesses and homes are often sold to summer homes. One major cause is lack of income from agricultural activities. Therefore, it is necessary to diversify activities to stimulate the economy, create jobs and increase incomes. One option is to enter the tourism sector which allows an extra income, create additional jobs, and therefore provides an opportunity for local residents to stay in their homes.

As tourists have become more discerning passengers, preferring authentic experiences and ways of recreation, therefore niche tourism has an increasing role in tourism field. Based on the need to preserve agriculture, the most appropriate trend could be agritourism, which in addition to create jobs and extra income, also promotes the survival of local cultures and traditions. Agritourism is closely related to agriculture, including production farms. It also provides the opportunity to visit farms and other agricultural companies to experience the rural life, to deepen the knowledge of the ways of living in rural areas, engage recreation in agricultural environment and become active players in the farm work. At the same time, a host of activities aims to obtain the corresponding revenue.

Master thesis aimed to describe the current situation of agritourism in Estonia and to analyze its' impact to rural development. Therefore following research questions were raised:

- 1) What is the profile of agritourism farms, involved regions and the benefits agritourism has brought to them?
- 2) Do small farms have benefited from agritourism?
- 3) What motivates farms to engage in agritourism?
- 4) What are the difficulties dealing with agritourism?

For this purpose, a corresponding literature about rural development, its' challenges, and agritourism as well its' development was conducted and empirical study among agricultural companies and individuals was conducted through e-survey.

The first half of master thesis describes the primal rural problems and the overall status of the Estonian agricultural community of farms, in order to explain why the rural areas, which are mainly dependent on agriculture, should diversify their activities, and also agritourism and its' opportunities in farm business. The second part is about the survey and its' results.

The survey revealed that agritourism is not yet very popular in Estonia, but the trend is on the rise. Nearly 20% of all respondents are already in agritourism business and 20% are planning to start with agritourism business in the future. Since the time of engaged with agritourism is still quite short, a large income and a significant impact on the agricultural farms is not relevant yet. However, may expect that more cooperation and information could lead to higher demand of agritourism services, as well increase income of the farm. It would be a good opportunity for farmers not to give up farming and leave their homes.

Viidatud allikad

- Aamisepp, M.**, 2011. Toetused on väikeettevõtetele eluliselt olulised. Maamajanduse Infokeskuse veebileht. [http://www.maainfo.ee/data/artiklid/Toetused_on_olulised.pdf] 11.04.2014.
- Ainley, S.**, 2012. *The experience of Ontario farm families engaged in agritourism*. A thesis presented to the University of Waterloo in fulfillment of the thesis requirement for the degree of Doctor of Philosophy in Recreation and Leisure Studies, Waterloo, Ontario, Canada.
- Ajujaht**, 2014. Ettevõtluskonkurss Ajujaht koduleht. [<http://www.ajujaht.ee/valiti-10-edasipaasejat>] 05.05.2014.
- Ardel T.**, 2004. *Maaturismi aabits*. Tallinn: Argo.
- Bardone, E.**, 2013. *My farm is my stage: A performance perspective on rural tourism and hospitality services in Estonia*. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Kultuuriteaduste ja kunstide instituut, Etnoloogia osakond, Tartu. Doktoritöö.
- Bardone, E., Rattus, K., Jääts, L.**, 2013. Creative commodification of rural life from a performance perspective: A study of two south-east Estonian farm tourism enterprises. *Journal of Baltic Studies*, 44 (2): 205–227.
- Blekesaune, A., Brandth, B., Haugen, M. S.**, 2010. Visitors to farm tourism enterprises in Norway. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10 (1): 54–73.
- Brelik, A.**, 2011. Agritourism activity as an example of diversification of agriculture. *Oeconomia*, 10 (2): 19–27.
- Cigale, D., Lampič, B., Potočnik-Slavič, I.**, 2013. Interrelations between tourism offer and tourism demand in the case of farm tourism in Slovenia. *European Countryside*, 5 (4): 339–355.
- Cloke, P.**, 2006. Conceptualizing rurality. *Handbook of rural studies*. London: SAGE.
- Cloke, P., Park, C.**, 1984. *Rural resource management*. London: Croom Helm.

- Chronopoulou, M.**, 2013. The case of agrotourism in Greece and its contribution to regional development. Erasmus University Rotterdam, Erasmus School of Economics. Master Thesis.
- Di Domenico, M., Miller, G.**, 2012. Farming and tourism enterprise: Experiential authenticity in the diversification of independent small-scale family farming. *Tourism Management*, 33: 285–294.
- Dubois, C., Schmitz, S.**, 2013. What is the position of agritourism on the Walloon tourist market? *European Countryside*, 5 (4): 295–307.
- Ehedad Elamused Lahemaal**, 2014. MTÜ Koostöövõrgustik Ehedad Elamused Lahemaal. [<http://www.ehedad.ee/>] 11.04.2014.
- Ehrlich, K.**, 2009. Maaturismi perspektiivid Euroopas. [http://www.vioregio.sk/ee/maapiirkonnad/maaturismi_piirkonnad_euroopas.php] 13.04.2014.
- Eurostat**, 2014. Euroopa Komisjoni statistika andmebaas. [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database] 04.04.2014.
- Gössling, S., Mattsson, S.**, 2002. Farm Tourism in Sweden: Structure, Growth and Characteristics. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 2 (1): 17–30.
- Gualdoni, A.**, 2014. Agricultural Tourism in Italy [<http://traveltips.usatoday.com/agricultural-tourism-italy-34983.html>] 26.03.2014.
- Herslund, L.**, 2007. Rural diversification in the Baltic countryside: a local perspective. *GeoJournal*, 70: 47–59.
- Industrial heritage and agri/rural tourism in Europe**, 2013. A review of their development, socio-economic systems and future policy issues. European Parliament. Study.
- Leco, F., Pérez, A., Hernández, J.M. and Campón, A.M.**, 2013. Rural Tourists and Their Attitudes and Motivations Towards the Practice of Environmental Activities such as Agrotourism. *International Journal of Environmental Research*, 7 (1): 255–264.
- Maaelu arengu aruanne 2011**. Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut, Tartu.
- Maamajanduse arengud Eestis ja Tartumaal 2006-2016**, 2011. Uuringu ülevaade, Tartu.
- Maaturism edendab maapiirkonna elu ja ettevõtlust**, 26.11.2010. [<http://www.agri.ee/maaturism-edendab-maapiirkonna-elu-ja-ettevotlust/>] 22.01.2014.

Maaturismi uuring 2012. Põllumajandusministeerium.

MAK = Eesti maaelu arengukava 2014–2020. Eelnõu seisuga 18.11.2013.

Mõisaküla linn, 2014. Mõisaküla linna koduleht. [<http://www.moisakyla.ee/>] 06.04.2014.

Nilsson, P.Å., 2002. Staying on farms: An ideological background. *Annals of Tourism Research*, 29 (1): 7–24.

Pindalatoetuste taotlemiste ülevaade aastatel 2008–2013, 2014. [http://www.pria.ee/et/Registrid/Pollumassiivide_register/teemakaardid] 20.02.2014.

Pirnea, I.C., Lanfranchi, M., Giannetto, C., 2012. Study on the performance of agritourism sector in Romania. *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, 2 (6): 176–182.

Poland’s Official Travel Website, 2014. [<http://www.poland.travel/en-us/agrotourism/>] 26.03.2014.

Potočník-Slavič, I., Schmitz, S., 2013. Farm Tourism Across Europe. *European Countryside*, 5 (4): 265–274.

Przezborska, L., Cieskovski, A., 2000. Development on tourism activities in rural areas of Poland. Prospects rural tourism and agritourism. Seminar/book-paper agritourism and rural tourism. A key option for the rural integrated and sustainable development strategy. Perugia, Italy, 21.–22. September 2000.

Põllumajandusloendus 2010, 2012. Statistikaamet, Tallinn.

Põllumajandusministeerium, 2014. Põllumajandusministeeriumi koduleht. Leader. [<http://www.agri.ee/leader/>] 05.05.2014.

Raudjärv, M., 2007. Maaelu arengule suunatud majanduspoliitika Eestis. Eesti Majandusteaduse Seltsi aastakonverents 2007. [http://www.emselts.ee/konverentsid/EMS2007/Ettev6tlus_ja_majanduspoliitika/Raudjarv.pdf] 09.03.2014.

Regionaalne SKP piirkondade ja majandussektorite järgi, 2014. Maapiirkonna ettevõtluse ülevaated. Maaettevõtluse büroo, Põllumajandusministeerium.

Rohelisem märk, 2014. SA Põlvamaa Arenduskeskuse kodulehekülg. [<http://www.polvamaa.ee/>] 11.04.2014.

Rural development in the European Union, 2014. Statistical and economic information. Report 2013.

Sznajder, M., Przezborska, L., Scrimgeour, F., 2009. *Agritourism*. Wallingford: CABI.

- Statistikaamet**, 2014. Statistika andmebaas. [www.stat.ee] 11.02.2014.
- Steves, R.**, 2014. Escape to Italy's agriturismo [http://www.ricksteves.com/watch-read-listen/read/articles/escape-to-italys-agriturismi] 26.03.2014.
- Zoto, S., Qirici, E., Polena, E.**, 2013. Agrotourism – A sustainable development for rural area of Korca. *European Academic Research*, 1 (2): 209–223.
- The National Agricultural Law Center**, 2014. Agrotourism – An Overview. [http://nationalaglawcenter.org/overview/agritourism/] 07.02.2014.
- Toots, K.**, 2009. *Kuidas tunnend Eestimaad? Eesti turismigeograafia õpik*. Tallinn: Argo.
- Trell, E.M., Hoven, B., Huigen, P.**, 2012. It's good to live in Järva-Jaani but we can't stay here': Youth and belonging in rural Estonia. *Journal of Rural Studies*, 28: 139–148.
- UMA MEKK**, 2011. Võrumaa ja Võrumaa koostööpiirkonna väiketoidukaitlejate uuring, Võru.
- Valdade ettevõtete dünaamika 2007–2012**, 2013. Maapiirkonna ettevõtluse ülevaated. Maaetevõtluse büroo, Põllumajandusministeerium.
- Võsu, E., Kaaristo, M.**, 2009. An ecological approach to contemporary rural identities: The case of tourism farms in South-East Estonia. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 3 (1): 73–94.
- We can learn from Norwegian agritourism**, 06.10.2006. [http://www.farmersweekly.co.za/article.aspx?id=593&h=We-can-learn-from-Norwegian-agritourism] 27.03.2014.
- Woods, M.**, 2011. *Rural. Key Ideas in Geography*. London: Routledge.
- WWOOF Eesti**, 2014. WWOOF Eesti vabatahtlikud mahetaludes. [http://www.woof.ee] 09.04.2014.

Lisa 1. Ankeetküsitluse näidis.

Ankeetküsitluse näidis on näitlik ja erineb visuaalselt veebikeskkonnas esitatust.

Küsitluse tutvustus

Lugupeetud vastaja!

Tartu Ülikooli Geograafia Osakonnas on teostamisel magistritöö, mille eesmärgiks on uurida põllumajandusega seotud turismitegevuse ehk agroturismi hetkeseisu ja perspektiivi maaelu arengus. Agroturism on turismiliik, mille kaudu külastajad saavad tutvuda talu eluviisiga, põllumajandustöödega, kohalike produktide ja toiduga või ka osaleda talutöodes ja toidutootmise protsessides. Agroturismi ei ole Eestis veel laialdaselt uuritud ning seetõttu puuduvad ka andmed vastava turismiliigi pakkujate kohta. Sattusite küsitluse valimisse, kuna olete vähemal või rohkemal määral seotud põllumajandustegevusega, mis on ka eelduseks agroturismiga tegelemisel.

Palun Teil leida ligikaudu 10 minutit, et vastata allolevatele küsimustele (30 küsimust). Ankeeti palun täita ka neil, kes turismi- sh agroturismi teenuseid ei paku. Ankeedist saadavaid vastuseid kasutatakse anonüümselt ning kogutud materjali kasutatakse ainult statistiliselt üldistatud kujul. Kui Te soovite uuringu tulemustega tutvuda, võite selleks soovi avaldada ja saadan need Teile e-kirjaga.

Teie meeldivale koostööle lootma jäädes,
Tartu Ülikooli geograafiatudeng Kätlin Veber

Küsimuste korral saate ühendust võtta telefoninumbri
55656887 või e-posti aadressil veber83@ut.ee (Kätlin Veber)

Põllumajandus

1. Kui kaua olete tegelenud põllumajandusega? *

aastat

2. Kas põllumajandus on Teie põhitegevusala või lisategevusala? *

☐ Põhitegevus

☐ Lisategevus

3. Millest saate peamise sissetuleku? *

☐ Põllumajandustegevusest

- ☐ Palgatööst muul erialal
☐ Pensionist
☐ Muu

4. Kus tegelete põllumajandustegevusega? *

- ☐ Oma (perele kuuluvas) talus
☐ Oma maal (nt talust eraldi paiknevad omandisse kuuluvad maad)
☐ Rendipinnal
☐ Muu

5. Milline on Teie põllumajanduslik tegevus? *

- ☐ Loomakasvatus, sh piimatootmine, lihaveised, linnukasvatus
☐ Taimekasvatus
☐ Rohumaade niitmine
☐ Muu

6. Kui suur on Teie põllumajanduslikus kasutuses olev maa (sh rendimaa)? *

ha

7. Kui suur on Teie põllumajandusloomade arv kokku? *

Loomade arv Lindude arv

8. Kas Teie kasutuses olev põllumajandusmaa on suurenenud või vähenenud viimase 5 aasta jooksul? Kui palju (ha) ja mis põhjusel? *

.....

9. Kas Teie põllumajandusloomade arv on suurenenud või vähenenud viimase 5 aasta jooksul? Kui palju (arvuline muutus) ja mis põhjusel? *

.....

10. Kui suur on Teie põllumajandusest saadav sissetulek aastas (eurodes)? *

- ☐ alla 2000
☐ 2000-4000
☐ 4000-8000
☐ 8000-15 000
☐ 15 000-25 000
☐ 25 000-50 000
☐ rohkem kui 50 000

11. Kas olete taotlenud põllumajandustoetusi? *

Kui vastate, et ei ole toetusi taotlenud, liikuge edasi 14. küsimuse juurde.

- ☐ Jah
☐ Ei

12. Kui olete saanud toetusi, siis kuidas hindate toetuste olulisust oma põllumajandustegevuses?

Nihutage näidikut vastavalt toetuste olulisusele.

Pole oluline On väga oluline

13. Kui suur on toetuste osakaal võrreldes põllumajandusest saadava sissetulekuga aastas?

Võrrelda viimati taotletud toetusi sama aasta sissetulekuga.

- ☐ Tunduvalt väiksem
☐ Väiksem
☐ Võrdväärne
☐ Pisut suurem
☐ Tunduvalt suurem

14. Kas tegelete lisaks põllumajandusele ka mõne lisategevusega? Millega? *

- ☐ Ei tegele
☐ Jah, turismiga
☐ Jah, metsandusega
☐ Jah, kalandusega
☐ Muu

Turism

15. Miks otsustasite lisaks põllumajandusele ka turismiga tegelema hakata?

Kui Te ei tegele turismiga, liikuge edasi 28. küsimuse juurde.

- ☐ Võimalus suurendada sissetulekut
☐ Ainuüksi põllumajandusega ei ela ära
☐ Võimalus oma tallu/kodupaika tööle jääda
☐ Võimalus harida külastajaid talutööde osas
☐ Võimalus mitmekesistada oma piirkonna tegevust
☐ Muu

16. Milliseid turismiteenuseid pakute?

- ☐ Majutus
☐ Toitlustus
☐ Seminariteenus

- ☐ Ruumide rent
- ☐ Aktiivne puhkus
- ☐ Laagrid
- ☐ Terviseteenused
- ☐ Töötoad
- ☐ Loomapark
- ☐ Muu

17. Kui tegelete agroturismiga, siis milliseid teenuseid pakute?

Kui Te agroturismi teenuseid ei paku, liikuge edasi 25. küsimuse juurde.

- ☐ Juhendajaga talutuur (sh tootmisprotsesside jälgimine)
- ☐ Juhendajata talutuur
- ☐ Põllumajandusliku pärandi väljapanek
- ☐ Võimalus ise endale kaasa korjata
- ☐ Võimalus talutöid kaasa teha
- ☐ Töötoad
- ☐ Põllumajandussaaduste/toodete müük
- ☐ Kohaliku käsitöö müük
- ☐ Muu

18. Kui kaua olete tegelenud agroturismiga?

aastat

19. Mis perioodil käib kõige rohkem külastajaid?

- ☐ Kevad
- ☐ Suvi
- ☐ Sügis
- ☐ Talv
- ☐ Aastaringselt sarnane

20. Kui palju külastajaid Teil ühes kuus keskmiselt käib?

Keskmiselt külastajat

21. Kes on Teie sihtgrupp, kes Teid peamiselt külastavad?

- ☐ Pered
- ☐ Õpilased
- ☐ Sõpruskonnad
- ☐ Turismigrupid
- ☐ Üksikkülastajad
- ☐ Muu

22. Kas külastajad on peamiselt pärit Eestist või välisriikidest? Täpsustage palun riike.

23. Keskmiselt kui kaua veedab üks külastaja Teie juures aega?

☐ Alla 1 tunni

☐ 1-3 tundi

☐ 4-8 tundi

☐ Üle 8 tunni

☐ Päevade arv kui külastus kestab üle ühe päeva

24. Kui suur on Teie agroturismist saadav sissetulek aastas?

eurot

25. Kuidas on agroturismiga tegelemine mõjutanud Teie heaolu?

☐ Sissetulek on suurenenud

☐ Mul ja/või pereliikmetel on võimalus töötada kodukohas

☐ Uued tutvused

☐ Uued teadmised

☐ Muu

26. Kas teete mõne asutuse või ettevõtjaga koostööd, et anda lisaväärtust oma tegevusele? Kellega ja mis osas?.....

27. Kas Teil on plaanis laiendada turismitegevust? Kui jah, siis mida plaanite teha?

.....

28. Kui Te ei tegele turismi, sh agroturismiga, siis kas on plaanis tegelema hakata? *

☐ Juba tegelen

☐ Jah

☐ Ei

☐ Ei oska öelda

Põhjendage.....

29. Millised on olnud või võivad Teie arvates olla raskused agroturismiga tegelemisel?

*

☐ Piiratud teadmised toodete ja teeninduse standarditest

- ☐ Talu piiratud võimalused osalemaks või konkureerimaks turismiturul
- ☐ Piiratud teadmised turundamisest
- ☐ Piiratud teadmised võimalikest vajalikest partneritest turul
- ☐ Puudulikud teadmised ja kogemused teenindamiseks klienti
- ☐ Vähesed rahalised võimalused
- ☐ Liiga ranged regulatsioonid riigi või Euroopa Liidu poolt
- ☐ Muu

30. Kuidas hindate üleüldiselt agroturismi seisu Eestis? Kas on nõudlust ja kas sellega tegelemine toob talupidajale kasu? *

Palun märkige oma andmed

Teie sugu *

- ☐ Mees
- ☐ Naine

Teie vanus *

aastat

Elukoht *

Maakond

Vald/linn

Asula

Põllumajandustegevuse ja/või turismiga tegelemise koht

Maakond

Vald/linn

Asula

Haridustase *

- ☐ algharidus
- ☐ põhiharidus
- ☐ keskharidus (keskkool, gümnaasium)
- ☐ kutseharidus (kutsekool, tehnikum)
- ☐ kõrgharidus

Ankeedi täitmisel tekkinud küsimused, ettepanekud ja kommentaarid võite siia kirjutada. Aitäh osalemast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, *Kätlin Veber*

(*autori nimi*)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Agroturismi hetkeseis, takistused ja perspektiiv Eesti maaelu arengus,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendajad on *Anu Printsman ja Taavi Pae,*

(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **19.05.2014**